CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
– CLUB ALPÍ CATALÀ –

GUIA DE

POBLET
I
SANTES CREUS

F. Blasi i Vallespinosa

GUIA DE POBLET I SANTES CREUS 1

GUIA
DE
POBLET I SANTES CREUS

COL·LECCIÓ
DE GUIES DEL
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Volums publicats

POBLET I SANTES CREUS
Francesc Blasi i Vallespinosa

Volums en preparació

LA VALL D'ARAN
Juli Soler i Santaló

EL BERGADÀ
Cèsar A. Torras

LA VALL DE RIBES
Cèsar A. Torras

MONTSERRAT
Lluís Estasen

LA PLANA DE VICH
Centre Excursionista de Vich

Tallers Gràfics HOSTENCH - Còrsega, 231 i 233 - Barcelona

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

GUIA DESCRIPTIVA
DELS MONESTIRS DE

POBLET
I
SANTES CREUS

PER

FRANCESC BLASI I VALLESPINOSA

INSTITUTO AMATLLER
DE ARTE HISPANICO

EDITORIAL TABER, LTDA.
VIA LAYETANA, 21 BARCELONA

1928

Drets reservats i garantits

INTRODUCCIÓ

Una màxima popular, estesa per tot Catalunya, ens acut a la ploma en escriure aquests quatre mots d'introducció. Sovint hom diu: *Ha calgut Poblet i Santes Creus,* referint-se a les dificultats vençudes en la conquesta d'alguna empresa plena d'esculls insospitats, i en la qual s'han esmerçat energies poderoses. Certament que aquesta dita és una allusió a l'esforç sobrehumà que representa l'edificació d'aquests dos cenobis cistercienses, fundats a Catalunya en la mateixa època.

De primer antuvi apar que ambdós monestirs formin part d'un mateix nucli d'edificacions, que siguin una mateixa cosa; i, res més errat que això, tot i estar emplaçats dintre la província de Tarragona. Avui, però, que els automòbils escursen les distàncies, travessant les muntanyes i solcant els plans amb rapidesa vertiginosa, no es pot dir que estigui molt lluny un cenobi de l'altre, perquè, fet i fet, només els separen uns trenta quilòmetres de carre-

tera, i pocs menys de ferrocarril, baldament a Santes Creus no hi hagi estació.

Poblet, des del peu de la serralada de Roquerol, domina tota la Conca de Barbarà, estén el seu esguard cap a la plana d'Urgell, i més enllà i tot, mentre per la dreta veu les escasses aigües del riu Francolí com s'amaguen en el freu que davalla retorçut de dalt de la serralada de Cogul, tot esmunyint-se per entre dues timbes que fan de peanya al Puig Cabrer per una banda i, per l'altra, al poble de la Riba.

Santes Creus, situat en el cim d'un petit turó després de la serra de Querol, on s'estatja Sant Magí de la Brufaganya, no veu tantes de coses com Poblet. Del llindar del terme estant, contempla el camp de Tarragona d'esquitllentes, per entre comes i turons que li priven de veure la mar, i resta enlairat modestament a la vorera del riu Gayà, el llit del qual s'enfonsa i s'eixampla en aquest indret, després d'esbadellar-se en Pont d'Armentera, on arriba cansat de l'encongiment sofert bogejant per entre els engorjats, timbes i escletxes de la serra de Queralt.

ITINERARIS

A POBLET

Des de Valls, estació més pròxima a Santes Creus, es poden fer còmodament les excursions als dos monestirs. Per anar a Poblet en ferrocarril cal passar per Picamoixons, aquí canviar de tren, i seguir fins a Espluga de Francolí per la via de Lleyda. Des de l'estació d'Espluga s'esmercen tres quarts d'hora a peu per arribar al Monestir.

Si es surt de Valls en automòbil, cal enfilar-se tot dret al coll de Lilla, el qual s'assoleix després de fer una pila de giragonses, mentre es va fruint d'un esguard magnífic sobre tot el Camp de Tarragona, estès als peus com un immens jardí i esquitxat ençà i enllà de poblets jolius, de viles industrioses, de ciutats històriques i de campanars afuats. En ésser al trenc de la collada, llosana balconera per excelència, la visió que es presenta a l'aguait és de les més meravelloses que hom pot contemplar a Catalunya: a l'una banda s'ajau tota la magnificència del Camp,

damunt una esmalteria multicolor suaument ondulada per comes i turons en admirable harmonia, allargada fins a la veta centellejant de la Mediterrània, que, com un immens joiell de platí, uneix la ciutat de Tarragona amb l'enfonsament de la serralada de Balaguer; per la banda del Nord s'albira la Conca de Barbarà, el pla d'Urgell, la serra del Tallat i la serra de la Llena, i, més enllà, surt el Pireneu enlairant els seus braços de gegant.

En deixar aquest balcó, la carretera davalla en contínues ziga-zagues fins al riu Francolí, i, poc abans d'entrar a Montblanch, es tomba a la dreta per a seguir dret al Monestir per un enforcall de carretera nova que s'escau a mà esquerra, a uns tres quilòmetres de la sortida d'aquella població. Aquest pas és més còmode que l'antic, el qual està situat al camí de l'estació.

I si no temeu de fer un xic de marrada, podeu passar per la carretera de Picamoixons. Aleshores, tot just sortits d'aquest poble i després d'haver contemplat l'espectacle esbalaïdor de l'avellaneda tarragonina, hom té l'avinentesa d'albirar un paisatge corprenedor de debó, tot remuntant el Francolí a mitja alçària d'un engorjat rebec, i davallant després al fons del congost format pel Puig Cabrer i el trencat de la serra de Cogul amb la serra de Bartrina; allí el Brugent i el Francolí, dos riuets de joguina, s'abracen per a córrer plegats cap a la mar.

Durant aquest trajecte, de sobte apareix el poble de La Riba, encastellat com un caprici de pessebrista, aguantant-se fent equilibris al fil de la balsera, entre roques esberlades i al llom prim d'un freu, en l'afluència dels dos rius, les aigües dels quals posen en moviment algunes fàbriques de paper i altres instal·lacions industrials. Passada La Riba, el congost s'escanya més, i els cims, amb el seu rocam vermell de grumolls de saldó, sembla que vulguin ajuntar-se,

escapçant alguns arbres nuosos i entortolligats, aferrats com per miracle al rocam lliscadís. Riu amunt, l'engorjat es va eixamplant, i les muntanyes sembla que s'esberlin per a formar la xamosa i variada Conca de Barbarà, en la qual la vista s'esplaia damunt un camp amplament obert, ple d'exuberant vegetació que hom travessa amb goig fins arribar a Espluga de Francolí. En aquest poble tothom us donarà raó del Monestir de Poblet.

Des de Lleyda es pot anar a Poblet per la carretera de Barcelona i amb el ferrocarril que va de Lleyda a Tarragona. Aquests dos trajectes us faran travessar la plana d'Urgell, curulla de prodigis i xopa de vida i dolçor que enardeix la terra i fa rajar totes les coses pel broc gros. A mesura que us atanseu a Vimbodí sentiu aires nous, i en ésser dalt un turó veieu com la falla de la Conca es bada als vostres peus, i també veieu com s'acosta Espluga amb les seves cases daurades, fugisseres de la vall del Francolí. Aviat sou a l'estació.

Durant una bella estona heu tingut l'avinentesa de fruir a bastament amb la contemplació del Monestir, que apareix a la dreta com una brasa d'or i estès en els vessants planers d'una reconada formada per les muntanyes de la Pena i de la Trinitat, i el crestall de la serra Roquerola.

A SANTES CREUS

Des de Valls a Santes Creus només hi ha divuit quilòmetres de carretera. Se segueix cap al Vendrell fins a l'encreuament amb la carretera que va de Tarragona a Pont d'Armentera, el qual encreuament s'escau poc abans d'ar-

ribar al riu Gayà; es trenca a l'esquerra per a remuntar aquest riu per la seva dreta, i, després de deixar Vilarrodona dalt un tossal, a l'altra banda, i el llogarret d'Aiguamúrcia estès entre vinyars, a la vora vora del riu, s'assoleix la creu de terme que assenyala l'indret de Santes Creus.

Si es ve de Barcelona per la mateixa carretera del Vendrell - que és el camí més recte-, l'encreuament esmentat s'escau en haver passat el pont sobre el Gayà.

En ésser a la vista d'Aiguamúrcia, s'albira la silueta del Monestir, tancat per marlets enlairats, amb les seves aspitlleres, i situat joliuament damunt una catifa de verd polícrom, sense que per enlloc surti el seu esberlament. Cal atalaiar-lo de fit a fit; les torres i el cimbori i el campanar i els marlets, s'aixequen com un preciós joiell d'or eixit del seu estoig, que, en obrir-se, deixa llegir un full gloriós de la història de Catalunya.

També es pot anar directament de Poblet a Santes Creus sense passar per Valls. Aleshores, en ésser a les primeres cases de Montblanch venint d'Espluga, es tomba a l'esquerra per a seguir la carretera a Guàrdia dels Prats. Allí hi ha la bifurcació per anar a Barbarà, i, seguint en direcció a aquest poble, després de travessar-lo, es pren la carretera que mena a Cabra i a Pla de Cabra. Passat aquest poble, es troba l'encreuament de la carretera de Valls a Pont d'Armentera, per la qual es continua la ruta fins a les primeres cases del darrer poble esmentat, situat a l'esquerra del riu Gayà. Cal tenir compte en no passar aquest riu i prendre la carretera que el segueix per la dreta a l'alçada d'alguns metres. Altrament hom s'exposa d'anar a Querol i tenir de recular.

Els excursionistes amants de les coses belles, els que en llur caminar posen alguna cosa més que l'esbargiment d'una forada, en visitar aquests dos monestirs, conèixer la

seva història i embadalir-se amb les seves belleses, certament gaudiran una mena de conhort i satisfacció espiritual que els amararà l'ànima d'alegria, i els adreçarà vers les regions ideals d'un esdevenidor esplendorós per a la pàtria. En mig d'aquestes meravelles, malauradament força abandonades, i dels indrets plaents en què s'escauen, hom sent ànsies de ressorgiment i ama el repòs reconfortador per a nova embranzida, tot sadollant-se de magnífics gaudiments entremig del cantar suau de les nombroses fonts d'aigua delitosa que s'escolen per ací i per allà, amanyagant l'èxtasi de les hores dolces i enyorades. Als voltants de Poblet brolla la font de la Magnèsia, la font del Ferro, la font de Nerola i d'altres; a Santes Creus, la font de Sant Bernat, la font del Mut, la font de la Taula i les Sis Fonts, a l'ombra dels àlbers i xops gegantins que estenen les seves arrels al llit del riu, enfonsat i amable i humil en aquest indret, mentre les vetes d'argent corredisses per l'herbei i els miralls d'or de les aigües encallades, augmenten l'encís d'aquesta albareda eixoplugadora de l'ocellada que, saltironant de branca en branca, alegra l'espai amb la seva xerradissa quotidiana.

I ara, excursionista de bona mena, si us plau la nostra companyonia, junts visitarem els Monestirs de Poblet i Santes Creus.

POBLET

LLEGENDA DE LA FUNDACIÓ

Davant l'obra supérba del Monestir de Poblet, tenim la temença que els nostres raonaments i les nostres petjades per aquests llocs tantes voltes sagrats, esdevinguin balders dintre el davassall d'escrits, de conferències i de recerques que s'han produït referents a la coneixença d'aquest cenobi.

Nosaltres anem a Poblet com uns senzills excursionistes. Anem a cercar-hi l'escalf del seu art i de la seva bellesa fins allà on pugui suportar el nostre esperit assedegat i permetin els nostres escassos mereixements; si es vol, tenim la gosadia d'introduir-nos en el cenobi més important de l'Orde cisterciense a Catalunya, l'únic que des de l'any 1835 ençà ha resistit amb més fermesa la fúria destructora del temps i dels homes. Cal reconèixer que, a despit de les xacres profundament punyents, i dels sostres esfondrats, i dels finestrals oberts a tots els vents, i del robatori arqueològic per mans gens escrupoloses, el

Monestir de Poblet serva encara el segell propi de l'Orde que el bastí i el classicisme arquitectònic de les èpoques per les quals ha passat, tant en el floriment com en la penúria. Cap altre cenobi del món pot envanir-se de cosa semblant.

L'origen de la fundació de Poblet es perd en una llegenda, tinguda com a cosa de fe per la gent de la rodalia, baldament no existeixi cap prova documental. Conten que un rei moro de Ciurana donà uns terrenys, coneguts per terres de Lardeta, a un anacoreta anomenat Poblet, el qual, fent vida eremítica cristiana, resseguia la serra de Roquerol, coneguda més tard per muntanyes de Poblet. Les terres foren cedides després d'haver-lo perseguit amb fúria i empresonat tres vegades, cada una de les quals l'anacoreta sortí miraculosament de la presó, baldament la vigilància dels creients de Mahoma cada vegada fos més rigorosa.

Les estranyes sortides de la presó tocaren la magnanimitat del rei moro, i el fervent cristià anacoreta es veié lliure en aquelles muntanyes. Al seu recer ben aviat s'aplegaren altres fervents cristians, i fundaren l'Hort de Poblet, situat precisament on ara s'aixeca el grandiós cenobi.

Amb tot, aquesta llegenda que es posa a la meitat de la dotzena centúria, resta mancada de tota mena de certesa, perquè darrerament s'ha trobat un document àrab de l'any 1217 en el qual es cita el permís de pasturar en terrenys de moros, a favor dels monjos de Poblet, quan ja feia prop de 70 anys que en Ramon Berenguer IV havia cedit les terres a l'abat Sanç, de Fontfreda. La llegenda, si més no, ens dóna l'etimologia del nom de Poblet, defensada pel monjo Finestres contra els qui diuen que prové d'haver-se constituït un poble en aquells terrenys, i els que el creuen derivat del nom llatí *Populetum,* que és el nom emprat en els

textos llatins corresponents al Monestir de Poblet. Hi ha qui assegura que aquesta darrera versió és la veritable etimologia de Poblet.

FUNDACIÓ DEL MONESTIR

El cert és que, arran d'haver estat expulsats els moros de les terres de la Conca i de Prades, pel Comte de Barcelona en Ramon Berenguer IV, a l'any 1148, l'esmentat Comte féu donació de part d'elles, les més àrides i les més desolades, als monjos de l'Orde cisterciense, assabentat com estava de l'austeritat religiosa i de les normes de treball establertes per Sant Bernat en el segle XI.

Algú ha dit que el Comte, en pretendre expulsar els infidels de Catalunya, arribà fins als territoris de Lardeta, i fou sorprès per la troballa d'alguns cristians, que en aquelles soledats professaven la fe de Crist a despit de totes les vergassades i entrebancs de la moreria.

En aquella època, Sant Bernat tot just havia fundat el seu monestir; en el precís moment que uns monjos de Cluny havien decidit separar-se de l'Orde benedictina, per tal d'austeritzar uns costums afeblits per l'esplendor exagerat que d'alguns anys havia assolit l'abadia benedictina de l'esmentat poble francès, l'extremada riquesa de la qual va dur l'Orde per un camí de tolerància, i l'austeritat se'n ressentí malauradament, i s'esdevingué la decadència amb totes les fatals conseqüències.

De primer antuvi només foren tres monjos de Solesmes els qui volgueren defugir aquell camí, però ben aviat tal actitud els dugué dinou adeptes més, i tots plegats

fundaren un monestir a la Côte d'Or (França), prop de Dijon, en el poble de Citeaux, el nom del qual prové de la paraula llatina *cistercium* o *cistellarium,* en català, cistell. Heus ací la derivació de l'Orde del Cistell.

Aquesta Orde, tota austeritat, sota el guiatge intel·ligent de Sant Bernat, fundador del Monestir de Clairvaux, anà creixent de mica en mica fins a assolir un desenrotllament formidable: arribà a tenir seixanta mil monjos en tota Europa, i més de dos mil convents.

El 18 de gener de 1149, el Comte Berenguer IV atorgà la primera carta de donació de terrenys a favor d'en Sanç, abat de Fontfreda (Narbona), possiblement per ésser la més propera abadia de l'Orde, i la que aleshores tenia un desplegament prestigiós, amb mitjans suficients per a construir ràpidament un cenobi.

Segons conta el Pare Finestres, monjo i cronista de Poblet, que promogué a mig segle XVIII el cèlebre plet per tal de demostrar la precedència d'aquest Monestir respecte el de Santes Creus, l'esmentat abat Sanç escollí dotze religiosos i els posà a les ordres de l'abat Esteve per tal que anessin a fundar el primer Monestir de l'Orde cisterciense a Catalunya. S'instal·laren en l'Hort de Poblet, conreat per aquells anacoretes de la llegenda, fundadors de l'antic convent del Salvador, una casa modesta, capaç només per a subvenir les primeres necessitats cenobítiques, però que, temps a venir, havia d'ésser un dels principals nuclis del rosari d'institucions que els fills espirituals de Sant Bernat, aleshores encara vivent, deixebles de Sant Benet, feien créixer per tota la cristiandat.

En l'any 1151, fou reiterada la donació i detallats els límits; en 1152, el papa Eugeni III concedí els privilegis, i en 1155, es féu el trasllat de la comunitat al nou convent de Santa Maria, o sigui, a l'actual edificació romànica. Hi

assistí probablement el Comte en Ramon Berenguer IV. Segons consta en documents de la casa, fou llavors que definitivament es procedí a l'elecció de l'abat. Fou escollit per a tal càrrec un monjo anomenat Gerau; per tant, fins a l'any 1153, el Monestir de Poblet no tingué abat, i els governants de la primitiva petita comunitat ho feren en qualitat de presidents. Tot i això, la tradició i els historiadors anteriors al P. Finestres, posen la fundació de Poblet a 7 de setembre de 1153, i el convent commemorava aquesta data per tal concepte. Comptat i debatut, els terrenys àrids de la rodalia, en mans dels monjos de l'Orde del Cistell (*Cister* en castellà), de seguida esdevingueren fèrtils i productius, i el cenobi anà creixent, creixent, fins a esdevenir el Monestir més important de la institució.

El Comte Berenguer IV anà eixamplant les terres de Poblet amb continuats donatius i privilegis; s'anaren aixecant edificis i capelles, i reials persones el feien sant de llur predilecció i el distingien tant com podien. En aquests anys de puixança, totes les circumstàncies s'ajuntaren a fer de Poblet un mosaic de meravelles de vàlua incalculable.

La riquesa i salubritat del lloc, esdevingut un veritable paradís gràcies als treballs insuperables dels monjos guiats per abadiats intel·ligents; l'eixamplament i bellesa de l'horitzó, que anà il·luminant-se palautinament amb la flama del saber i amb les prebendes de la reialesa; el veïnatge amb les terres voreres de la mar i de la ratlla separadora dels regnes musalmans i cristians... tot plegat prepararà els fonaments del formós conjunt d'edificacions, orgull de l'art i de la història de Catalunya. Aquells monjos anònims, inspirats i empesos per la llarga corrua d'abats, anaren esmerçant tot el seu valer emparats en la cogulla blanca de Sant Bernat, i així es pot constatar com en el segle XIII ni la casa mare de Fontfreda ni cap altre monestir del Cistell

comptava amb tants de territoris, senyories i donatius com el Monestir català.

DESPLEGAMENT DEL MONESTIR

En l'època en què Poblet anava desplegant amb fermesa tota la seva edificació, floria a la nostra terra l'art romànic, l'art català per excel·lència, en el qual, dins la seva aparent unitat, es copsaven una pila de varietats que, tanmateix, van de la simplicitat i pobresa primària fins a l'esplendor i la filigrana més exigent.

A Poblet, l'austeritat dels cistercienses i el rigorisme dels seus estatuts, van unir-se per a donar forma al romànic massís i nu, i, alhora, al període de transició i al gòtic puríssim, les formes dels quals esdeveniments deixaren preats records en tota l'obra que l'Orde anà portant a cap a mida del seu creixement. La fugida forçada dels musulmans de les nostres terres, empesos pels Comtes de Barcelona, dugué una arquitectura sòlida i senzilla alhora, ben a posta, per cert, per als monjos de Poblet; però els corrents arquitectònics anaren canviant i s'introduïren com calia al ric cenobi, en el qual foren rebuts amb els braços oberts, com acollien totes les demostracions d'art que n'eren mereixedores; i el bo del cas és que, fins en ple segle xv, no es troba el nom de cap arquitecte ni de cap escultor que intervingués en les expansions artístiques del Monestir, certament per manar-ho així els estatuts del Cistell.

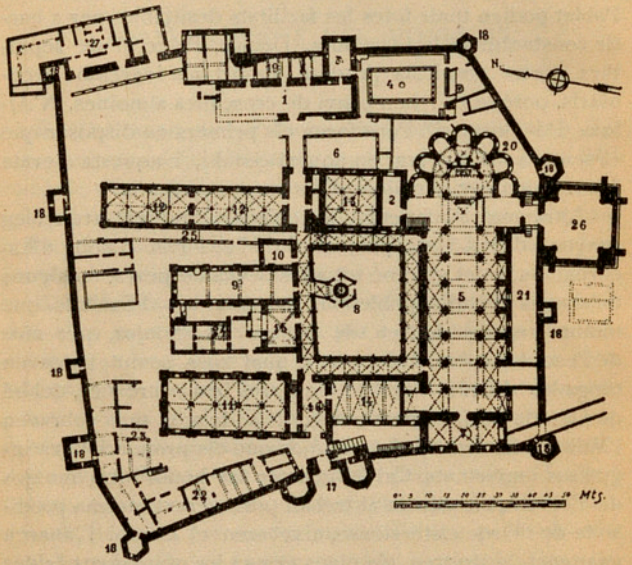
La protecció enfervorida d'un rei com Jaume I el Conqueridor; d'un altre com Martí l'Humà, i de tants d'altres que a mans plenes omplien de cabals les caixes abacials

de l'Orde, no és estrany que determinés la munificència de la noblesa catalana, cada individu de la qual es disputava la supremacia en afavorir la institució cisterciense, amb la qual cosa és evident que les iniciatives dels abats de Poblet podien tenir totes les facilitats desitjables per a bastir constantment la seva obra. Demés, l'elecció de sepultura dintre l'església produïa importants ingressos pecuniaris, perquè es feia a canvi de crescudes almoines. N'Alfons I i el seu fill Pere foren els primers en disposar que el seu cos fos enterrat en aquest cenobi, i aquesta norma fou seguida per la majoria dels seus successors.

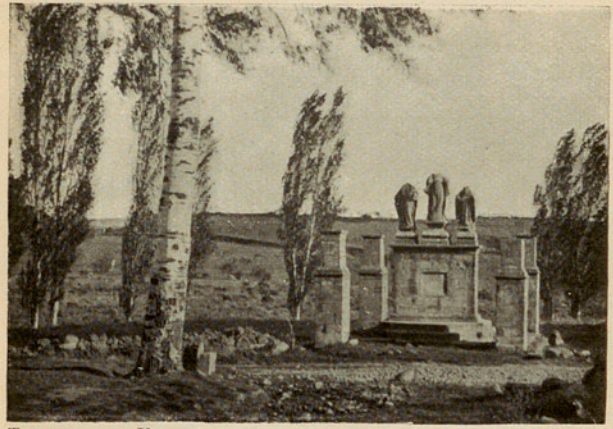
Altrament, l'infatigable historiador i eminent arqueòleg senyor Eduard Toda, propietari de l'ensorrat cenobi d'Escornalbou, refet gairebé tot a les seves despeses, en alguns dels seus estudis pobletans esmenta les dificultats que moltes vegades havien de vèncer els monjos, per mor de l'escassesa de cabals, per la qual cosa sovint passaven tongades difícils. Sort de les terres ben conreades, del bé de Déu de fruits que venien, dels delmes que cobraven i àdhuc del treball dels monjos que els proporcionava ingressos importants. Cal fer constar en honor dels monjos de Poblet que, mercès al treball perseverant, norma predilecta de l'Orde cisterciense, aixecaren el cenobi i anaren guanyant al conreu els plans erms i les muntanyes àrides de la rodalia, en els quals establiren granges i ermites en abundor.

Furonant ací i allà, podríem refer tota la història de Poblet, intensament lligada amb la història de Catalunya; per això, en parlar de Poblet, cal esmentar els Comtes de Barcelona, els mateixos que amb llurs gestes emplenen gairebé totes les pàgines de la història de la nostra terra, les més glorioses per als catalans.

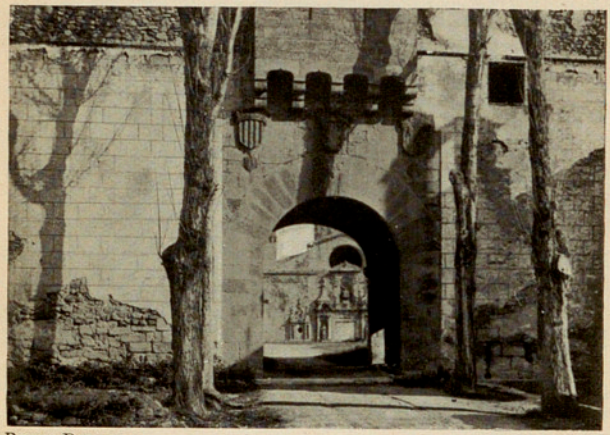
PLANTA DEL MONESTIR

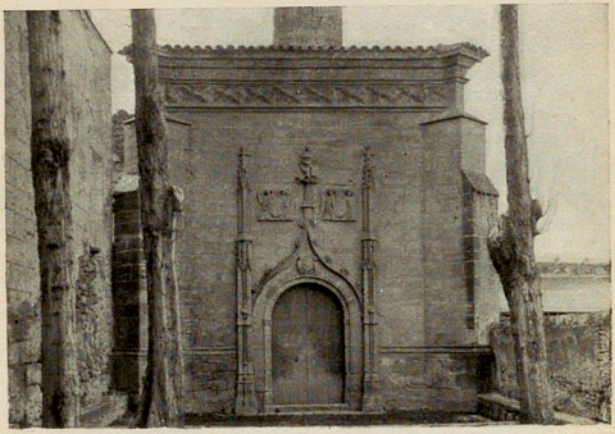
1.—Joc de la pilota.
2.—Arxiu.
3.—Capella de Sant Esteve.
4.—Claustre de Sant Esteve.
5.—Església Major.
6.—Claustret del Locutori.
7.—Atri o Galilea.
8.—Claustre Major.
9.—Refetor.
10.—Claustret dels novicis.
11.—Celler.
11.—Part alta. Dormitori Monjos Vells.
12.—Biblioteca.
13.—Sala Capitular.
14.—Cups.
15.—Cuina.
16.—Vestíbul del Claustre.
17.—Porta Reial.
18.—Torres de la muralla.
19.—Cambres reials.
20.—Cementiri de monjos.
21.—Cementiri de llecs.
22.—Forn i dependències anexes.
23.—Casa del Prior.
24.—Anexes a la cuina.
25.—Claustret de Novicis.
26.—Sagristia nova.
27.—Cases noves.

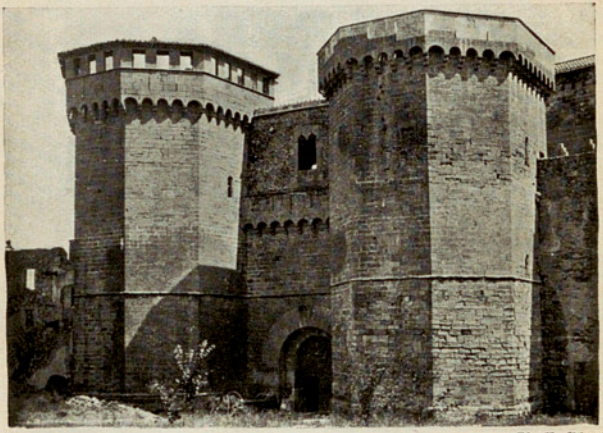
TEMPLET DE LA VERGE — *Cl. J. Ribera*

PORTA DAURADA — *Cl. J. Vilaseca*

CAPELLA DE SANT JORDI — *Cl. J. Vilaseca*

PORTA REIAL — *Cl. F. Blasi*

TEMPLET DE LA VERGE - PORTAL DE PRADES
CLAUSURA EXTERIOR

Per la carretera o amb el tren que va de Tarragona a Lleyda, hem arribat a la Conca de Barbarà, en la qual rau l'esmentat Monestir. Cal travessar el poble d'Espluga de Francolí de baix a dalt, per carrers estrets, obstruïts molt sovint pels vianants i vehicles de tota mena (1), i en ésser a fora, enfilar la carretera de Prades per a deixar-la a la dreta, a la primera bifurcació que es troba; aleshores se segueix el camí de les Masies de l'Aigua, que s'escau a l'esquerra, i a dos quilòmetres s'assoleix el balneari que està sembrat de xalets per a estiuejants.

Des de les Masies es té l'avinentesa d'esguardar tota l'edificació de Poblet, tancada per un cercle de muralles emmarletades, de les quals es conserven llargues llenques, amb tot i haver transcorregut prop de cinc segles, i a despit dels mals vents de la destrucció. En primer terme s'aixequen els absis romànics, el cimbori i algunes torres mig caigudes que donen la primera impressió punyent de destrucció, la qual s'accentua amb tot el seu descarnament a mesura que hom avança vers el Monestir. Per aquest indret es fa cap a la plaça exterior del convent.

Templet de la Verge.—Ara bé; el trajecte més dret i el més còmode per als automobilistes, és seguir la carretera de Prades. A mig camí es troba una formosa creu gòtica de

(1) Actualment s'ha fet un nou traçat de carretera per dintre el poble, que permet un còmode accés. (N. de l'E.).

terme, i després, el Passeig dels Monjos, en el començament del qual s'escau el Templet de la Verge aixecat, el segle XVIII, als monjos de l'Orde, Sant Benet i Sant Bernat, que només serva les escultures dels sants, sense cap, amb la Verge al mig, situades dalt d'alterós pedestal. En aquest indret és on comença a copsar-se l'empenta destructora de les gents incultes, car les estàtues de la capella són mutilades, la teulada és ensorrada i només es presenten a l'esguard restes de ço que fou una obra de l'escola barroca, digna d'admiració.

PORTAL DE PRADES.—La carretera segueix amunt pel Passeig dels Monjos, limitat per dos rengles d'alterosos oms, fins a assolir el Portal de Prades, després d'haver seguit pel costat d'un bon tros de trajecte murallat.

CLAUSURA EXTERIOR.—Al primer esguard, se'ns presenta una plaça amb ufanosa arbreda central; a l'esquerra, la Porta de la Clausura Exterior, edificada en temps de l'abat Lerin, mort en 24 de novembre de 1545, i, a la dreta, el Portal de Prades, construït per l'abat Domènec Porta, per a eixamplament de la susdita clausura exterior. En temps dels monjos, aquesta plaça servia de repòs als visitants i a les cavalleries; abundants dolls d'aigua rajaven de grosses canelles i omplien abeuradors, manats construir també per l'abat Lerin. Actualment encara ragen algunes fonts.

Abans, al centre d'aquesta plaça s'aixecava una bonica i artística creu de terme d'estil gòtic, manada fer per l'abat Joan de Guimerà, i al cap de tres segles aquesta creu ornamenta els voltants del monestir d'Escornalbou, propietat del senyor Eduard Toda, el qual monestir fou destruït per la mateixa follia i en el mateix any que ho fou el cenobi poblet à; solament que Escornalbou tingué la sort de caure

en mans del senyor Toda, que l'està refent amb cura d'expert arqueòleg.

CAPELLA DE SANT JORDI - PORTA DAURADA PLAÇA MAJOR - PALAU DE L'ABAT PORTA REIAL

I podem dir que ja som a Poblet, perquè en aquesta plaça comença tota l'edificació del Monestir.

Traspassat el llindar de la porta de Llevant, que dóna accés al recinte monàstic, una elegant passejada d'honor mena a la Porta Daurada i a la bella capella de Sant Jordi o de la Verge del Roser, davant la qual els abats flectaven el genoll abans d'entrar al recinte del Monestir.

A banda i banda de la passejada s'aixecaven grandiosos edificis per a vivendes de criats, mossos i llecs, encarregats dels conreus de les terres propietat del convent. Encara es veuen bona pila de ruïnes d'aquestes edificacions relativament modernes; així com un planter de ceps i algunes edificacions noves amb materials antics esculturats, deixen al descobert l'absurda cobejança dels béns del comú. Per cert que una d'aquestes edificacions, destinada a celler, ostenta una formosa portalada pertanyent a l'antic Palau del Prior, situat a la Plaça Major, i del qual només resta en peu un finestral. Fa poc s'ensorrà l'únic arc que restava, pertanyent a l'oratori d'aquest palau.

Capella de Sant Jordi o del Roser. – Aquesta capella, que els conreus massa arrambats a les parets tenen cura

d'ensorrar, fou edificada per l'abat Conill, a despeses del rei Alfons IV de Catalunya, V d'Aragó i I de Nàpols, en commemoració del triomf assolit per aquest rei en la presa de Nàpols, l'any 1443. És un bell exemplar gòtic, menys la barbacana que, per ésser obra de l'abat Tarrós, fou esculpida en estil renaixement. Malgrat el malmetement de la capella, encara serva tota la sentor de l'època, els escuts de la confederació catalano-aragonesa i de les creus de Jerusalem i, més avall, damunt mateix de la portalada, el petit escut de l'abat Conill simbolitzat per un conill assegut. Alguns additaments escadussers hi portà l'abat Tarrós.

Porta Daurada.—Abans de franquejar-la cal aturar-nos un xic per a esguardar pausadament aquesta sumptuosa obra mestra de la segona meitat del segle xv, deguda als abats Delgado i Payo Cuello, segons indiquen els escuts de la paret. Davant d'aquesta porta baixaven de cavall i es desarmaven tots els cavallers que visitaven Poblet, per alta que fos la seva jerarquia, i fins aquí sortien els monjos a rebre els ilustres personatges que honoraven el convent amb llurs visites, així com també quan arribaven les despulles mortals d'aquells que havien d'ésser enterrats en aquest recinte monàstic. El nom de Porta Daurada prové de les festes que es feren a Poblet amb motiu de la visita del rei Felip I d'Aragó i II de Castella, l'any 1564; llavors foren daurades les gruixudes planxes de ferro que tancaven el pas. Antigament, en les parets hi havia pintures reproduint algunes escenes de la història de Poblet, en una de les quals es representava el Comte de Barcelona, Berenguer IV, lliurant les claus del convent a l'anacoreta Poblet i als altres monjos fundadors de l'Hort.

Tot just traspassada la Porta Daurada, girem la vista

endarrera i cerquem els capitells bellament esculturats que sostenen l'arc de sortida a la Plaça Major. Són dignes d'admiració.

Plaça Major.—I, tot d'una, ens trobem a la Plaça Major, al redós de la qual només s'albiren ruïnes, parets a mig caure i arcs esquerdats que formaven part de l'Hospital de pobres, aixecat per l'abat en Pere de Curtacans, gràcies a donatius d'en Bernat de Granyena, i de la Bosseria, destinada a les operacions administratives del convent. Adossades a l'Hospital hi havia les cases del metge, cirurgià i infermers, i a seguit de la Bosseria hi ha la primitiva capella romànica de Santa Catarina, la primera de les tres que manà edificar Berenguer IV, consagrada l'any 1251, la mateixa que, més tard, en haver-se trobat una imatge de la Verge en un xiprer, fou dedicada a la Verge del Xiprer, i en commemoració de tal esdeveniment, s'afegí una capella a la part posterior de l'absis.

És plaent de debó esguardar els voltants d'aquesta plaça grandiosa, embolcallada pel silenci i austeritat, en la qual altres temps s'havien passejat magnats i prínceps i religiosos de totes menes i categories, mentre de l'interior del cenobi sortien les remors profundes de les pregàries i l'aurèola de santedat que abrigava la santa casa de Déu. Avui l'herba creix per ací i per allà, els arços s'enfilen pels marges, i algun propietari despreocupat hi planta avellaners; heus acíla vegetació que ens ha sortit al pas en adreçar-nos al Palau modern de l'Abat, situat tirant a la dreta de la Plaça Major.

Palau de l'Abat.—És un edifici d'estil renaixement, construït per l'abat Francesc Oliver de Botaller en els anys 1583-1598, en substitució d'un altre que resultava esquifit

i pobre, per la importància assolida pel cenobi pobletà. De l'antic edifici que, com hem dit, s'esqueia a la Plaça Major, en entrar a mà dreta, se'n conserva poca cosa per motiu d'haver-se ensorrat l'interior i aprofitar-lo per a conreus. Fou també alberg, cotxeria i cereria. El nou palau està molt destruït, i llevat d'una galeria força elegant, situada a la part posterior, i d'un tram d'escales en el vestíbul, no hi ha res que cridi l'atenció del visitant.

Porta Reial.—Retornats a la Plaça Major, i de cara a l'edificació cenobítica, l'esguard resta encallat per la muralla que tanca el recinte interior de la clausura. Aquesta muralla dóna al Monestir un veritable aspecte de fortalesa de l'edat mitjana, amb les seves muralles, pas de ronda, marlets i matacans, i, sobretot, les dues grandioses torres avançades que fan guàrdia d'honor a la Porta Reial, en una de les quals fou empresonat l'abat Caixal l'any 1531.

A l'esquerra de la Porta Reial fou oberta, en el segle xviii, la Porta Nova de l'església per tal de donar pas al poble que volgués presenciar les festes religioses. Com escau a l'època de la construcció, s'emprà l'estil barroc de bastant bon gust, tot i el desconcert que representa al costat de les altres edificacions.

La Muralla que circumda la Mongia, en la qual s'obre la Porta Reial i la Porta Nova de l'església i tanca el cenobi primitiu, fou edificada en temps de l'abat Guillem d'Agulló, per ordre d'en Pere III, el Cerimoniós, en 1367. Les cròniques diuen que les obres duraren uns 10 anys. Formosos escuts de Pere IV i de Catalunya decoren la façana de la Porta Reial. Per damunt dels marlets surten el Palau del rei Martí, el cimbori, la lluerna de la sagristia nova i l'ull de bou de la façana interior de l'església, que el temps i el foc han fet esdevenir elíptic, i, després de tot això, la incògnita

amagada sota aquest bé de Déu de belleses. Res no atura el desig d'entrar.

CLAUSTRE MAJOR - LAVABO
REFETOR

Traspassem la Porta Reial tot recordant l'època d'esplendor d'aquest Monestir, quan les vestimentes llampants dels reis, prínceps, comtes, dames i donzelles, en barreja amb els hàbits severs i blancs dels religiosos, passaven amb cerimònia sense igual per davall la porta, que queia majestuosa i forta al seu darrera, mentre ara sentim com el forrellat es resisteix, en pretendre fer-nos passar endins, el guardià oficial.

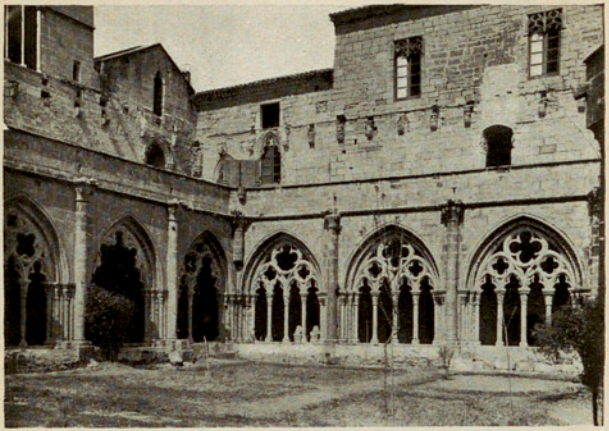
Però, què hi fa si ens esperen gaudis insospitats? En haver passat la porta, hom es troba en un vestíbul a cel obert, que separa la clausura i dóna accés al Palau del Rei Martí per una porta oberta a la dreta, des de la qual s'admira la bella portalada del palau, al cim de reial escalinata i formosos finestrals gòtics oberts a la paret. Des d'aquí s'entra al Claustre Major després de passar un vestíbul, cobert per nirviada volta gòtica, i el llindar de columnes de la porta romànica d'accés a la clausura, la qual és procedent de la primitiva edificació conventual del segle XII, tota de pedra i d'una simplicitat i elegància que corprèn. Aquest vestíbul era la dependència anomenada xocolateria i lloc d'esbargiment dels monjos.

CLAUSTRE MAJOR.—Heus ací una obra, la magnificència de la qual sorprèn tan bon punt hom hi dóna les primeres

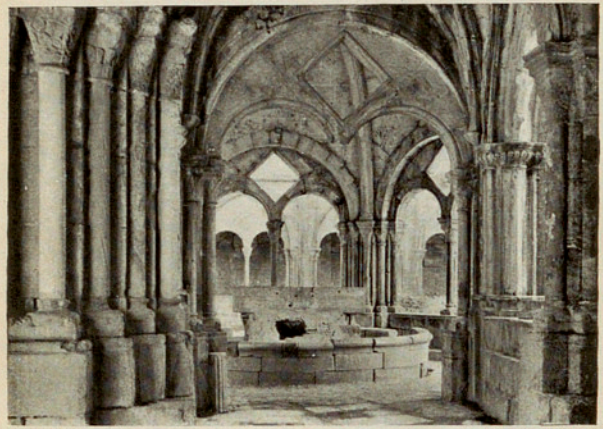
petjades. Està formada per quatre galeries de diferents llargades i distints caràcters, segons el gust arquitectònic de l'època d'edificació. La que està adossada a la paret de l'església, és romànica, del segle XII, pariona de l'obra de la mateixa església en el seu començament. Jaume I, nét d'Alfons I, féu començar aquest claustre, i durant el seu regnat i a les seves despeses, només s'edificà aquesta ala romànica tan bella. La galeria de la Sala Capitular i la del Refetor foren construïdes. al segle XIII, en estil gòtic, i tot el claustre, tan ple de festons delicadíssims i arcades ogivals, fou acabat per l'abat Alguaire.

Per les parets hi ha alguns sarcòfags en els quals es llegeixen els noms més cèlebres de la noblesa catalana. El conjunt escampa una alenada de grandesa i majestat que corprèn; l'adaptació acurada del romànic al gòtic imperant en aquella època, esvaeix tota solució de continuïtat mal agermanada, i l'escultura dels capitells assenyala una cura i riquesa sense límits, i un gust depurat.

LAVABO.—En el segle XII fou edificat el templet de l'aiguamans. El forma un espai cobert situat davant el Refetor i obert en una galeria del claustre. Sota aquest templet hi ha un safaretx, al qual també donaven el nom de Lavabo, perquè dins hi rajaven una o vàries fonts destinades a les ablucions dels religiosos, els quals anaven a rentar-se les mans abans d'entrar al Refetor i en tornar del camp. Entraven sempre afilerats per un costat i sortien per l'altre, per tal de no alterar l'ordre. La construcció s'adiu a l'austeritat de l'Orde, que tingué el seu fort el segle XII i el conservà bona part del XIII, la qual no permet adornaments enlloc, i per això és de creure que eren deliberadament senzilles i exemptes de luxe totes les edificacions, per bé que subjectes a l'estil històric predominant. El P. Fi-

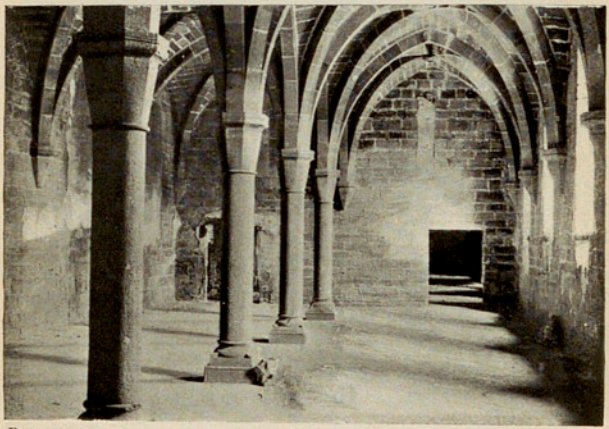
CLAUSTRE MAJOR — *Cl. C. E. de C.*

LAVABO — *Cl J. Vilaseca*

REFETÓ — *Cl. J. Vilaseca*

BIBLIOTECA — *Cl. F. Blasi*

nestres, que al segle XVIII era monjo de Poblet, descriu així el Lavabo: «Davant la porta del Refetor i dins la *lluna* del claustre, hi ha un altre brollador i font tan abundant, que per 31 brocs llença l'aigua a una tassa de pedra de 52 pams de circumferència, i quan no donen l'abast els brocs a vomitar les aigües recollides en la tassa, sobreïxen per damunt els seus llavis i formen unes avingudes d'onades bullicioses, que talment sembla una mar esvalotada». El templet s'acabà el segle XIII, segons diuen alguns autors.

Per cert que aquest Lavabo, cobricelat pel templet romànic de construcció ben resolta, ha dut molt d'enrenou entre la gent dedicada a assumptes pobletans. A l'Espluga de Francolí es trobà, ara fa poc, una pica que es cregué havia d'ésser de procedència pobletana, i el Círcol Artístic de Barcelona tingué la plausible idea de retornar-la al seu lloc del Monestir, que, comptat i debatut, es cregué que era en el Lavabo, en el qual manca una pica de font, ja que encara es conserva part del safaretx exterior i, sobretot, el templet construït expressament per a tal fi.

De primer antuvi, aquesta versió fou admesa, per tractar-se d'una pica d'estil gòtic florit del segle XVI amb aplicacions renaixentistes, en la qual època l'abat Porta canalitzà les aigües de Poblet, i, a més a més, perquè sembla que solament en el Lavabo i en el Refetor manquen les piques dels safaretxos. Però anaren sorgint discrepàncies, i es manifestaren opinions en contraposició, fins arribar a la conclusió del dubte, exposat clarament per l'arquitecte senyor Cèsar Martinell en el seu treball publicat en el número 34 de la *Revista de Catalunya.*

Estudis recents duts a terme per l'esmentat arquitecte, han permès de fer l'exacta restauració d'una font amb la pica de l'Artístic, i assenyalar el seu primitiu emplaçament

al centre del jardí del Claustre Major. En aquest indret s'ha trobat un peu de pedra, colgat de terra, foradat i tot, que s'avé amb una columna, també foradada, i amb un escut a la part superior, la qual és el suport indicat de la pica, i el conjunt esdevé una font artística. L'escut és el de l'abat Lerin, regent de la mongia durant els anys 1531 al 1545.

Refetor.—És obra del segle xiii, quan la transició al gòtic s'anà imposant paulatinament. S'escau davant el Lavabo, com gairebé en tots els monestirs cistercienses. És una sala quadrangular, en el centre de la qual hi ha un brollador mig fet malbé, en el qual posaven les fruites en fresc, i, a la dreta, s'admira una atrevida escala, buidada en la paret, que mena a la trona. En ella un monjo predicava durant les hores de menjar. En mig del silenci d'ara, trencat de tant en tant pel batre d'ales d'algun ocellot que s'introdueix pels finestrals esbatanats, fem-nos la ilusió que presenciem aquesta sala ben ornamentada, amb rics mosaics, bancs artístics de fusta treballada, il·luminada amb la tènue llum que deixaven passar els bells vitralls de color; i la fruita camosa en fresc, mentre la dolça remor dels sis dolls d'aigua rajant produïa una música que devia semblar baixada del cel, en mig del pregon recolliment i enfront de la taula amb tot el parament... i, que bé s'hi devia menjar en aquest refetor! Cal esmentar que l'Orde cistercienses es distingia pel rigorisme en el compliment dels preceptes; però, així i tot, i malgrat estar prohibida la carn tot l'any, de bones viandes no en devien mancar.

A un costat s'escau la cuina espaiosa i ben disposta per a treure a l'exterior el fum i el baf del menjar, i, a l'altre, s'estén el claustret de novicis, d'una sola galeria, construït en temps de l'abat Guimerà. Per una escala de pedra

es comunica amb el Dormitori de Novicis, i per una porta ara tapiada es comunicava amb el Refetor.

SALA CAPITULAR - BIBLIOTECA - CLAUSTRE DEL LOCUTORI - CLAUSTRE I CAPELLA DE SANT ESTEVE

Sala Capitular.—Totes les estances que fins ara hem esmentat s'escauen en la galeria d'entrada a la mongia interna. En l'ala o galeria d'enfront, que forma angle amb l'anterior, hi ha la Sala Capitular, que comunica amb el claustre per una porta central i dues finestres bipartides. És una bellíssima obra del segle XIII, ordenada construir per en Ramon d'Hostalrich. Bé prou que hom se n'adona d'aquesta obra superba edificada el segle de la puixança pobletana, en el temps del major desenrotllament del cenobi orgull de Catalunya; la porta d'arc semicircular, ricament decorada amb motllures entremig d'esveltes columnes arrambades al llindar, ens fa obrir els ulls encuriosits. Entrem-hi: cal baixar tres escalons mig esmolats, i a poc a poc, com qui no gosa trencar el respecte, avancem cap al centre d'una sala formada per un quadrat perfecte de 15 metres, dividida en tres naus per quatre columnes rematades per capitells brodats, els dibuixos dels quals simbolitzen l'Orde del Cistell, perquè formen un entrellaçat de vetes com fan els cistellers amb les canyes. Mirant ací i allà, hom no capeix com foren executades aquelles finíssimes labors i aquelles arcades esteses com

una ampla i amical abraçada que formen el sostre de la veritable i superior joia arquitectònica que estem contemplant embadalits.

En aquesta Sala Capitular, voltada de magnífic cadiral que formava tres graonades, es reunien els monjos per a deliberar els afers del convent, i a terra s'utilitzava per a enterraments abacials. Actualment encara es conserven algunes laudes, en les quals es pot admirar la riquesa artística emprada en els esculturaments, malgrat el seu estat de malmetement.

Biblioteca.—En l'angle de les dues galeries visitades hi ha el pas a altres claustres antics de la casa. Però no tirem endavant perquè precisament, tot just traspassada la llinda d'aquest angle i mirant a l'esquerra, ens adonem d'una sala que al primer cop d'ull corprèn de debó, baldament d'antuvi calgui esguardar-la per entre el reixat de fusta que tanca la porta. És la magnífica sala de la Biblioteca.

Aquesta sala i una altra del mateix estil que segueix al fons, fins a l'any 1692 foren destinades a magatzem de grans i fruites. Un donatiu important del duc de Cardona, en Pere d'Aragó, les convertí en Biblioteca, la qual ben aviat assolí un desplegament extraordinari, car es diu que en les prestatgeries de fusta que tapaven les parets hi havia dipositats uns 10.000 volums ricament relligats. Les dues sales esmentades foren edificades a iniciativa de l'abat en Pere de Curtacans, l'any 1207, en l'estil gòtic, i consten de dues naus sostingudes per quatre esveltes columnes, rematades en capitells vuitavats sense decorar, damunt els quals reposen els nirviats de les voltes gòtiques. Recentment s'ha pres l'acord de destinar aquestes sales a museu dels fragments de tota mena trobats en el Monestir.

Claustre del Locutori.—En sortir, ens trobem en un corredor fosc, cobert amb volta de canó seguit, un xic apuntat, anomenat el pas del Locutori; acabem-lo de passar i farem cap al Claustre del Locutori. Des d'aquest indret s'admiren els formosos finestrals esbatanats de la Sala Capitular.

Claustre de Sant Esteve—En donar la volta al claustre anterior s'entra al Claustre de Sant Esteve, que altre temps esdevingué el principal claustre del primitiu convent; perdé la importància quan es construí el Claustre Major.

El Claustre de Sant Esteve, el mateix que el Claustre del Locutori, fou edificat en l'estil romànic de l'època, millorat i acabat per l'abat Arnau d'Amalric; però, deixat de banda, després calgué arranjar-lo, perquè les inclemències del temps havien fet destroces, i, altrament, amenaçava enrunar-se, perquè un pis que s'afegí a sobre darrerament, carregava un pes excessiu damunt les fines columnes romàniques aparellades, de les quals se'n conserven algunes, empotrades en construccions posteriors. L'any 1415 es substituí aquesta columnada de capitells esculturats, per uns pilans quadrangulars i nirviats que pagà Ferran d'Antequera, mentre governava la mongia l'abat Martínez de Mengucho. Es conserva encara en les parets l'escut d'aquest rei i el de la seva muller donya Leonor.

Capella de Sant Esteve.—Prop d'aquell indret s'escau una de les tres esglésies que manà edificar Ramon Berenguer IV, la de Sant Esteve, de la qual resta tota l'obra de fàbrica, veïna del claustre del mateix nom.

I aquí el visitant resta encallat. Cal recular perquè el pas de l'església per darrera les absidioles està encara obstruït. Acabades les obres que es duen a cap en aquest in-

dret, des del Claustre de Sant Esteve s'anirà a l'església passant pel Cementiri dels Monjos.

Tot sortint veurem, a la dreta, un rengle d'arcades que continuades haurien format un enquadrament a l'espai destinat a esbarjo dels monjos joves. Des d'aquest pati, avui ple d'herbei i brossa de moltes menes, es frueix d'un bell esguard vers la mola gegantina de l'església, i s'albiren bona colla de dependències antigues, destinades a cambres reials, joc de pilota, cases noves i altres, que actualment resten desfigurades per la destrucció.

ESGLÉSIA MAJOR - CIMBORI - SAGRISTIES
CEMENTIRI DELS MONJOS - CHOR
CAPELLA DEL SANT SEPULCRE
CAPELLES DE L'ESGLÉSIA

Per tal d'anar seguint pam a pam totes les meravelles que encara resten en peu d'aquest cenobi grandiós, tornarem al Claustre Major i ens situarem a la nau paral·lela a la del Refetor, que és on s'escau la porta que mena a l'Església Major, certament l'edifici més notable i el que estotja més belleses artístiques.

Església Major.—En posà els fonaments en Ramon Berenguer IV, però no la pogué veure acabada, perquè morí l'any 1162. El succeí en el govern el seu fill n'Alfons I, proclamat rei de Catalunya i d'Aragó el 14 de juny de 1164, el qual reformà els plànols, amplià l'obra del seu pare i l'acabà en un estil romànic de transició al tipus ogi-

val. Esdevingué un veritable monument d'art, sever de línies, que sorprèn al més profà i imposa recolliment. Es pot ben dir que Alfons I plasmà la forma que definitivament prengué aquella gran fàbrica de planta de basílica romana.

Consta de tres naus separades per gruixudes pilastres amb agrupaments de columnes en les quals domina l'estil romànic, però continua, en la volta i els arcs, de la primera època gòtica. En el creuer comença el presbiteri, circumdat per un passadís amb set absidioles i finestrals romànics, en algunes de les quals s'afegiren més tard unes lluernes cupulars que cal treure, si es vol que l'obra servi la severitat i senzillesa primitives emprades per l'Orde cisterciense en totes les construccions. En donar la volta per la girola, les absidioles que es van trobant al pas corresponien a les capelles de Sant Pere, Sant Pau, Sant Joan Baptista, Santa Colombina o Sant Salvador, Sant Miquel Arcàngel, Sant Vicens Màrtir i de Sant Benet Abat.

Cimbori.—Damunt el creuer carrega el Cimbori, d'estil ogival, començat durant l'abadiat Copons. Aquest abat no el veié acabar perquè morí durant la pesta que l'any 1348 flagellà el convent de Poblet, causant la mort de la major part de monjos. Existeix un projecte d'acabament, fet pel senyor Doménech i Montaner, que s'adiu al cimbori de l'església del convent de Vallbona de les Monges, també de l'Orde cisterciense.

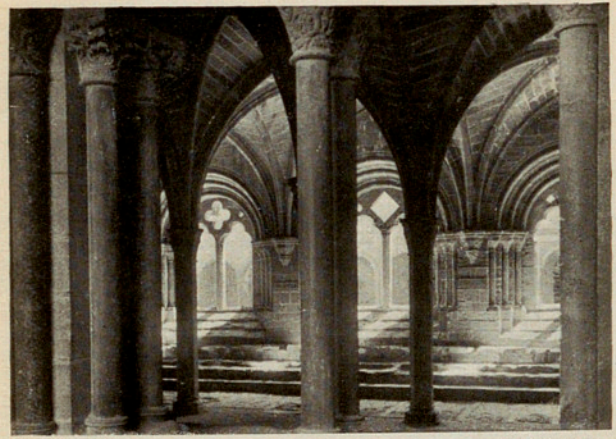
Sagristies.—A l'extrem esquerre del creuer s'escau la vella Sagristia, obra de pur estil romànic que té més caràcter de petit temple que no de sagristia. Resultà petita, i fou necessari aixecar la nova Sagristia per allà els anys

1732 i 1736, en temps de l'abat Sayol, i la feren a l'extrem oposat del creuer, en estil novoclàssic amb alguns detalls del barroc com a darreres romanalles d'aquest estil. Una calaixera omplia la part baixa de les quatre parets, i en la part alta penjaven formosos quadros de pintors catalans renaixentistes.

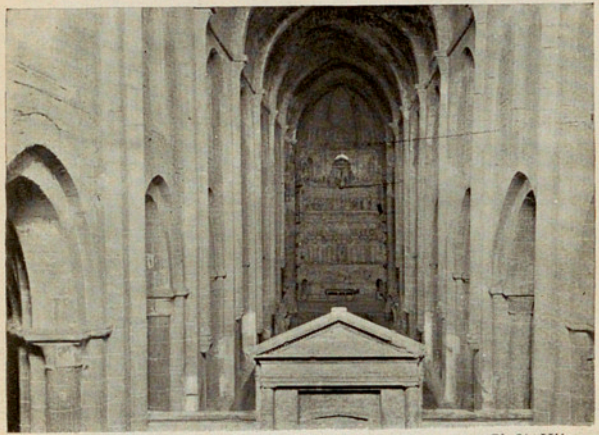
Abans d'entrar a la Sagristia Nova, a la dreta s'albira, embolcallada amb tènue foscor, l'estàtua de Roderic Rebolledo, baró de Montclús, mort l'any 1479, jacent damunt la tomba bellament esculturada en estil gòtic; la mateixa que guardà el cadàver del cavaller Ramon Folch, que en 1669 fou traslladat a una tomba nova més gran i més magnificent. L'esmentada estàtua crida l'atenció per la seva brodadura en la pedra, de tal faisó que la seva vestimenta gairebé no admet cap més brodat.

Cementiri dels Monjos.—Enfront s'obre una porta, i al cim d'alguns graons, es troba el Cementiri dels Monjos, situat darrera l'església, en el tros de terra que separa les absidioles de la muralla, a la paret de la qual hi ha un rengle de sarcòfags mutilats en els quals reposen les despulles mortuòries d'individus de la noblesa catalana, mentre els monjos eren enterrats a terra, en el sot que ells mateixos s'obrien. Des d'aquest indret es compten les set absidioles que formen la girola de l'església major.

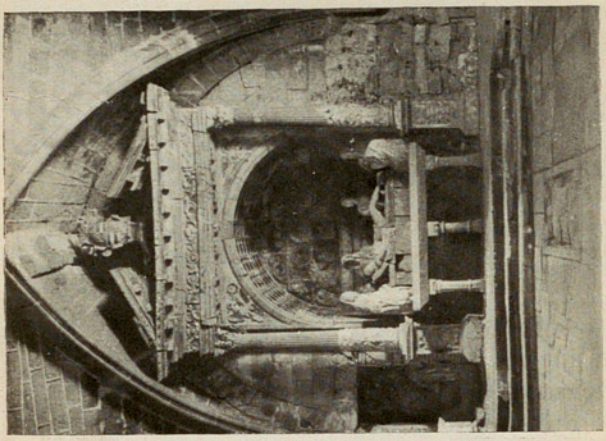
Chor.—Després de donar un tomb per aquest petit recinte enfonsat entre parets, tot trepitjant la terra remoguda, cal sortir per l'indret d'entrada, i enfront mateix s'escau el cementiri dels llecs, amb alguns enterraments de la noblesa catalana. Des del creuer passem per darrera els sepulcres reials i ens situarem al mig de la nau central de l'església; en aquest indret hi havia el malaguanyat

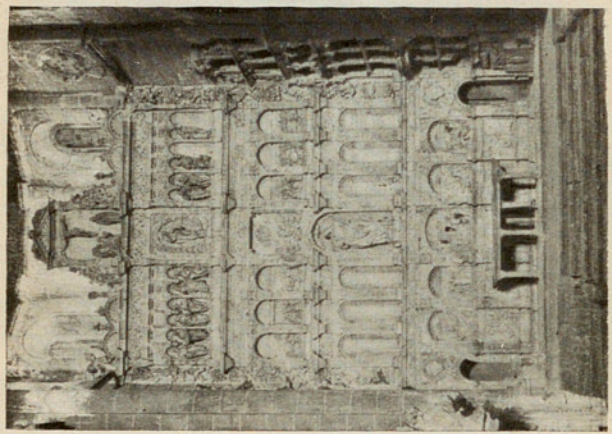
SALA CAPITULAR — *Cl. J. Ribera*

ESGLÉSIA MAJOR — *Cl. J. Vilaseca*

CAPELLA DEL SANT SEPULCRE — *Cl. J. Ribera*

ALTAR MAJOR — *Cl. J. Ribera*

Chor. Llavors cal recordar ço que diuen les cròniques, perquè de l'obra de fusteria feta l'any 1436 per manament de l'abat Miquel Roures, amb els cent setials gòtics bellament esculturats, no en queda rastre. Per dissort, la nit del 9 de novembre de 1575, un fortuït incendi reduí a cendres el fustam del chor i l'orgue, situat damunt mateix; respectà només la cadira abacial. L'abat Guimerà, que en aquella època governava el Monestir, féu reconstruir el Chor tot seguit, i sota la direcció del mestre Ramires esdevingué una obra superba, d'estil renaixement, harmonitzat amb el gòtic que restà de la crema, i que, més tard, l'any 1734, féu desaparèixer l'abat Sayol per tal d'unificar els estils. De la primitiva obra d'en Miquel Roures no en va quedar res.

L'incendi fumà els marbres de tota l'església, els quals foren netejats per manament de l'abat Guimerà.

Capella del Sant Sepulcre.—Per a contemplar tota la bellesa de l'obra romànica d'aquesta església, cal situar-se al capdavall de la nau tocant a la primitiva porta romànica d'entrada al temple, la qual era utilitzada per la gent forana abans d'obrir-se la porta de la façana nova, a la muralla que dóna a la Plaça Major. Llavors, en l'indret limitat per les dues portes, s'edificà la capella del Sant Sepulcre; així, doncs, aquesta capella s'escau en l'atri o Galilea de l'església, com també la capella de la Mare de Déu dels Àngels, que s'esqueia enfront a la del Sant Sepulcre, i compartia amb aquest la bella i rica ornamentació.

L'abat Guimerà, a mitjan segle xiv, manà construir la Capella del Sant Sepulcre, en l'ornamentació de la qual s'empraren rics marbres blancs amb filets d'or, escultures precioses i detalls plens de labors delicadíssimes. Esdevingué una capella sumptuosa, gran i digna d'elogi, la qual tot i el destrossament d'ara, ens mostra ben clarament la

seva antiga bellor i la pulcritud de línies en cada una de les imatges que envoltaven el Crist jacent, de les quals encara se'n conserven algunes. Aquí fou enterrat l'abat Guimerà, vora molts d'altres sepulcres de persones influents de la cort. Forma tot plegat un conjunt de fastuositat insuperable; per això aquesta capella esdevenia una obra de les millors del cenobi, la mateixa que avui, fosca i molt abandonada, passa desapercebuda gairebé per tots els visitants que admiren aquest Monestir trasbalsat.

Capelles de l'església.—En la nau de l'epístola hi ha set capelles buidades a la paret en temps de l'abat Copons, les quals corresponien als altars dedicats a la Concepció, Santa Úrsula, Santa Magdalena, Sant Nicolau bisbe, Sant Andreu apòstol, Sant Bernat d'Alcira i Sant Bernat, abat de Claravall. A la nau de l'evangeli només hi ha la capella de Santa Tecla, que manà construir l'abat Dorda (1704-1708) i dues portes que comuniquen amb el claustre principal.

RETAULE DE L'ALTAR MAJOR
ENTERRAMENTS

Però, les obres més cabdals de l'església són el Retaule de l'Altar Major i els Enterraments.

Retaule de l'altar major.—Esguardem de fit a fit aquest retaule que s'aixeca fins a la volta. Malgrat la mutilació delatora de l'estigma més punyent del salvatgisme, no ha perdut la seva riquesa de detalls ni la seva majestat ni la

seva puresa de línies del renaixement italià, amb influència plateresca, ben tractat per l'escultor valencià Damià Forment, autor també dels de la Seu d'Osca, el Pilar de Saragossa i Santo Domingo de la Calzada.

El retaule de marbre policromat de l'església de Poblet fou començat l'any 1527, durant l'abadiat Caixal. En la contracta consta que havia d'acabar-se en dos anys. El preu s'estipulà en 4.060 ducats or (unes dotze mil pessetes) i una mula. Està disposat en forma de tríptic, arrambat a les pilastres que abans deixaven veure l'interior de les cinc absidioles. En el primer cos hi ha representats els misteris de la Passió; en el segon, unes imatges de sants feien costat a la Verge, que ocupa el centre; en el tercer hi ha set nínxols dintre els quals es representen els goigs de Maria; en l'últim prestatge hi ha els dotze apòstols, i, damunt, el Calvari, que remata l'altar. De figures en resten poques de senceres; només les de l'últim prestatge i el Calvari s'han pogut salvar del pillatge.

Cal remarcar que es tracta d'una veritable obra d'art i la de més força evocativa que guarda el Monestir, però això no priva d'ésser un retaule poc adequat al lloc en què està situat, perquè treu tota la majestuositat de l'absis romànic, que no admet retaules ni ornaments de cap mena. Amb l'aplicació d'aquest retaule, resta ofegada la part més característica, que representa precisament l'estil de l'època en la qual fou aixecat el cenobi de Poblet. De la disposició primitiva només resta l'ara, que no es tocà del seu lloc, la qual és espaiosa, tota d'una peça i completament isolada del retaule.

Part darrera de l'altar major hi ha la capella del Sagrament construïda l'any 1730, durant l'abadiat Genover. És una capella de reduïdíssimes dimensions, ornamentada amb marbres de color. Sota el nínxol destinat a la reserva,

es pot admirar encara un alt relleu d'alabastre que representa la Santa Cena, mutilat de tal faisó que no hi ha ni un cap sencer.

ENTERRAMENTS.—Totes les persones reials que passaven pel Monestir, tenien en gran estima l'ésser enterrades en aquest cenobi i tenir els monjos de Poblet com a depositaris de llurs despulles mortuòries, creient sens dubte que sota les voltes d'aquestes naus centenàries, llurs cossos inerts haurien estat respectats eternament. Com s'erraven...! Avui no resta pedra per somoure ni paret per esbatanar. La picota malastruga ho desvastà l'any 1835, i d'aleshores ençà ha estat un continuat trasbalsament.

Per això veiem les tombes reials profanades i gairebé destruïdes, aquelles tombes situades en els dos arcs que Pere III, mentre governava el convent l'abat vallenc n'Arnau d'Eixamús, manà construir dintre l'església, l'un davant de l'altre, quasi a un metre i mig del sòl, entre les dues columnes que aguanten la volta superior del cimbori i en el sentit longitudinal de les naus.

A mesura que se succeïen els enterraments de persones reials, s'anaven collocant ací i allà de l'església. Les despulles de Jaume I i Alfons I foren posades en caixes vellutades al mig del creuer.

Quan construïren les dues arcades, instal·laren tres sepulcres damunt de cada una, però nous enterraments exigiren tapar els arcs i emprar l'espai interior per a sepulcres, als quals s'entrava per una petita porta central. Rics i ben tallats marbres de Sarreal formen varis quadros i compartiments, dividits per estàtues que reposen damunt pedestals a guisa de pilastres; els daurats adornaments vidriats i policromies emprades en certs indrets, constaten una ornamentació insuperable, digna pariona de l'obra que

amb els segles s'anà bastint a Poblet per tal que esdevingués una mansió religiosa única en el món.

Els sepulcres reials són obra de l'abat Agulló, successor de n'Arnau d'Eixamús, i foren construïts en l'època del domini del barroquisme; per això s'adapten als corrents ampulosos d'aquella societat i esdevenen obres atapeïdes d'escultura, de fullaraca, d'arbitrarietats i d'enfarfegaments.

DORMITORI DELS NOVICIS - ARXIU
CLAUSTRE ALT

Entretinguts en les habitacions conventuals de la planta baixa del Monestir, belles obres arquitectòniques i alhora animades de l'esperit d'utilitat, característic dels monjos de l'Orde, ens ha passat el temps de pressa. Cal pujar a les habitacions de la part alta. De l'església estant podem pujar-hi.

Dormitori dels novicis.—En el braç esquerre del creuer, mirant a l'altar major, hi ha una escala de pedra que mena al Dormitori dels Novicis; pugem-hi. En ésser dalt ens trobem tot d'una a l'extrem d'una grandiosa sala de 87 metres de llargària per més de 10 d'amplària, la més gran del Monestir i obra de la meitat del segle XIII. Està formada per una sola nau de sostre alt, sostingut per 19 esvelts arcs ogivals que descansen damunt mènsules esculturades amb el símbol de l'Orde del Cistell, i en el centre s'escau l'escala per la qual es davalla al Claustre Major. Aquest repòs de monjos joves fou començat a les darreries de l'abat en Vidal, l'any 1243. Ocupà tot el seu abadiat però no el pogué veure acabat.

En aquesta sala dormien els novicis en habitacions tan-

cades per cortines de roba, que l'abat Conill intentà substituir per embans de rajols l'any 1442, per qüestions d'honestedat; però, no se sap per què, desistí de fer-ho, acontentant-se només amb prohibir l'accés dels llecs a aquest indret, sota pena d'excomunió.

El que no volgué o no pogué fer l'abat Conill, ho féu l'abat Caixal al cap de noranta anys, acabat que fou el retaule de l'altar major, certament perquè subsistien les mateixes causes o, potser, agreujades i tot. Traduïm de l'historiador P. Finestres: «El dormitori dels Monjos, que fins aleshores havia estat solament un saló gran, i entre els llits dels religiosos només hi havia una cortina, fou disposat en embans en forma de cel·les molt petites i ben proporcionades a l'estretor de l'observança religiosa, però més a propòsit que les cortines, per a l'honestedat religiosa». Els embans foren acabats a darrers de maig de 1531.

Per cert que aquesta disposició de l'abat Caixal produí un enrenou tan formidable entre els monjos, que fou la causa ocasional de la seva dissort i de la seva tragèdia; encara que alguns historiadors disfressessin amb el nom de dilapidació de cabals l'origen del procés dels despossessïments de l'abadiat i de la seva mort al castell de Xàtiva.

Des del balcó estant, obert a l'extrem d'aquesta sala, es distingien gairebé totes les propietats del Monestir. De cara a la Sagarra i l'Urgell, la vista s'estén enllà fins a les muntanyes pirenenques, que molt sovint treuen les crestes blanquejades per la neu.

Arxiu.—Del Dormitori dels Novicis es passa a tres sales petites il·luminades per bells finestrals gòtics esbatanats a tots els vents i situades damunt mateix de la Sala Capitular. Aquests departaments eren destinats a arxiu de docu-

ments. Víctor Balaguer i Eduard Toda donen extenses ressenyes dels documents salvats de la crema, existents en l'històric arxiu nacional de Madrid i en les seves collecions particulars. El monjo arxiver gaudia de totes les prerrogatives de notari públic, la qual distinció fou concedida pel rei en Pere II d'Aragó i I de Catalunya, per decret firmat a Montblanch el 14 de novembre de 1207, a instàncies de l'abat en Pere de Curtacans.

Claustre Alt.—Part de fora del Dormitori s'escau el Claustre Alt construït damunt les naus del Claustre Major. S'entra per una petita porta oberta a la paret del susdit dormitori, i també per l'escala interior del convent situada a mà esquerra, tot just s'ha entrat al Claustre Major.

El Claustre Alt, o galeria superior del claustre, fou començat a darreries del segle xv i començaments del xvi, per ordre de l'abat Antoni Buada. S'encarregà l'obra a n'Egipi Morlà, que tants bons coneixements de goticisme havia demostrat en la construcció del sepulcre del rei Joan II. L'acabà l'abat successor, per mort de l'abat Buada, en 1502. Actualment, d'aquesta galeria superior només resten tres arcs dels angles, ço que encara permet copsar l'alçària i algunes característiques de com era aquest claustre, seguidor del mateix perímetre del Claustre Major.

PALAU DEL REI MARTÍ - XOCOLATERIA
DORMITORI DE MONJOS VELLS - CELLER

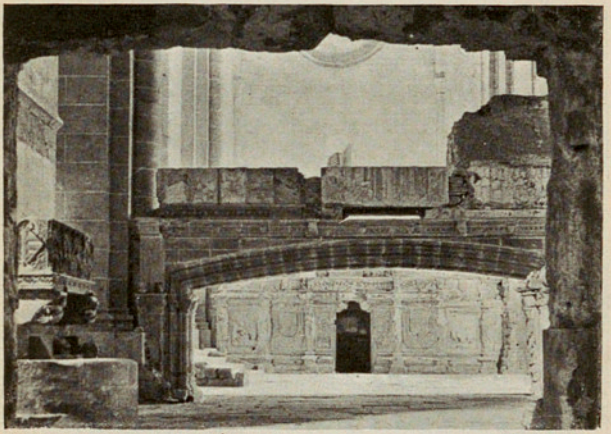
Situats en aquesta passejada, avui oberta a totes les llums per mancament de teulades, s'albiren els diferents edificis alts del Monestir. A una banda s'aixequen les naus

de l'església amb el seu cimbori gòtic i el campanar reduït; a l'altra, el Dormitori dels Novicis ple de forats petits pels quals prenien llum les celles, i, davant per davant d'aquesta edificació, i fent angle amb l'església, s'alça majestuosa tota la senzillesa magnífica del Palau del Rei Martí. que ocupa una part lateral del claustre, sobre els grans departaments destinats a trulls d'oli i cups de vi. El palau s'allarga en passadís fins a sobre l'atri de l'església, o Galilea, damunt el qual s'obre la porta que dóna accés a la galeria avançada de la nau central, per tal que els reis poguessin oir missa des de les habitacions del palau estant.

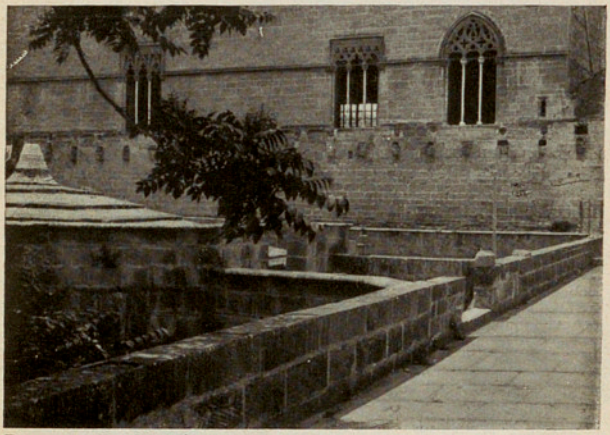
Palau del Rei Martí.—El rei Martí l'Humà féu edificar aquest palau l'any 1397, com una mena de sojorn plaent i solitari per a passar els darrers dies de la seva vida. El mestre Arnau Bergés fou l'encarregat de la construcció. Malauradament la mort traïdora no permeté que el rei fruís d'aquest tast del Paradís, d'aquest veritablement sumptuós palau, d'aquesta joia arquitectònica del segle xiv i primeries del xv, d'escultura ogival, que corprèn per la seva riquesa i simplicitat de detalls, per la perfecció de línies, pel gust dels modelatges, per la delicadesa dels magnífics finestrals i els cisellats capitells - que no us descuideu pas d'admirar-, per la grandiositat no exagerada del conjunt i, en fi, pel tot harmònic de l'obra gòtica eminentment catalana en el període del seu major esclat.

El palau no està acabat encara. Es pretengué acabar-lo en temps de Felip IV, durant l'abadiat Quilés; però, millor que no es toqués gran cosa, perquè pel que es féu en aquella època de desorientació artística (obra de maó i estil novoclàssic), amb les afegidures totals hauria pogut esdevenir una reforma desgraciada.

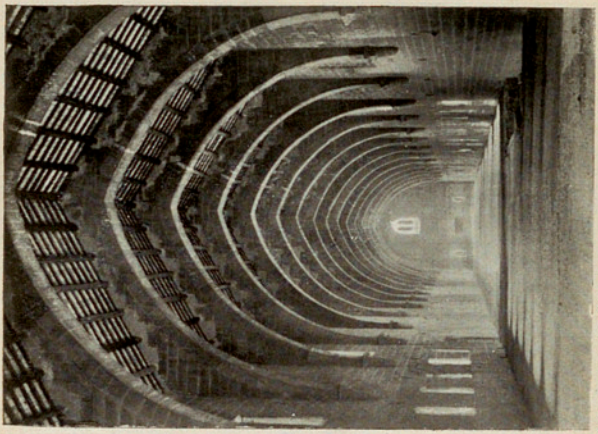
Situats altra volta a la galeria superior, després d'haver

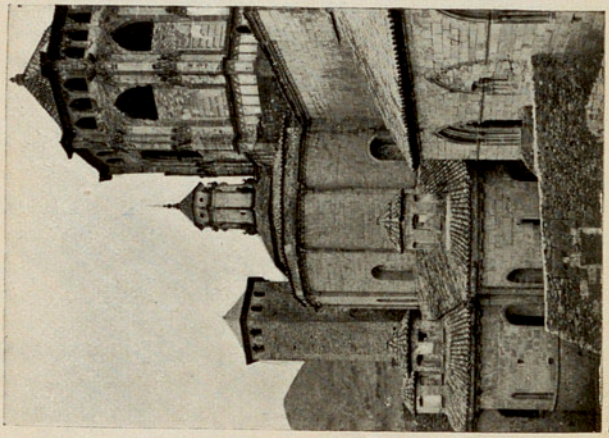
ENTERRAMENTS DE L'ESGLÉSIA *Cl. J. Ribera*

PALAU DEL REI MARTÍ *Cl. F. Blasi*

DORMITORI DE NOVICIS — *Cl. C. E. de C.*

CIMBORI I ABSIDIOLES — *Cl. C. E. de C.*

visitat l'interior del palau, on només hi ha els festejadors i una llar de foc, que tingui un xic d'interès, podem admirar una bella porta que mena a la Xocolateria, petita estança en què actualment hi ha les habitacions del conserge, situada damunt la volta de croeria que va des de la Porta Reial al Claustre Major, manada construir per l'abat Copons, constructor per excel·lència i primer abat que establí els costums d'assenyalar les obres amb l'escut abacial.

Dormitori de Monjos Vells.—En aquest angle del Claustre Alt hi ha les escales que davallen al Claustre Major tot passant per l'habitació de la gendarmeria reial i pel costat del Dormitori dels Monjos Vells, en el qual s'ha d'entrar per tal de contemplar una sala de dues naus dividides per nou pilastres, damunt les quals, i arran de pis, s'asseuen altres tants arcs molt apuntats, que sostenen la coberta, nova del tot, perquè la vella caigué cedint a les inclemències del temps. En el sòl encara es veuen les línies assenyaladores de la distribució de les celles.

Celler.—Acabat de descendir el tram de graons de pedra, fem cap a un corredor, al costat mateix de l'entrada al Celler, situat sota el Dormitori de Monjos Vells que acabem de visitar. El Celler és una de les dependències conventuals més importants del Monestir, perquè es tracta d'un celler veritablement senyorial. Això prova la importància que els monjos donaven al recolliment del vi, car per a fer aquesta feina empraven un palau amb magnífiques voltes sostingudes per ben tallades columnes, els fonaments de les quals, mal adobats, resten al descobert d'ençà que hom enfondí el terreny per tal de fer lloc per a les estives, a les quals trascolaven el vi per mitjà de reguerons de pedra que passen a mig aire de la sala.

Aquesta dependència fou construïda el segle XIII, i per la seva magnificència és possible que fos destinada a Refetor de llecs i transformada més tard en celler. Aleshores degueren construir els esmentats reguerons per a la distribució del most, que omplia les grans botes reposades a les parets. Noti's que aquest Celler només té quatre columnes i el Dormitori de sobre en té nou, per tant aquestes cal que descansin damunt d'arcs.

I aquí donem per acabada la nostra excursió per l'interior del cenobi pobletà.

Enduts per l'afany d'atalaiar totes les meravelles d'aquesta ruïna, i d'amarar-nos a tot pler de la infinita tragèdia i de la infinita dolçor que traspuen aquestes pedres milenàries, es clar que encara podríem visitar altres dependències del Monestir, entre les quals citarem l'Apotecaria, la casa i jardí del Prior, Forn i dependències anexes, Molí d'oli, Antic dipòsit d'aigua, l'Hort de l'Apotecari, el dipòsit de llenya, Presó de dones, Botiga del blat, i algunes més. El poc interès artístic que ofereixen i l'estat d'enrunament en què es troben ens relleven d'esmerçar temps en la seva visita.

Esguardem per darrera vegada el claustre curull d'austeritat, i, en haver passat enfora de la porta romànica primitiva, donem un cop d'ull a una habitació situada davall el palau del rei Martí, destinada a trulls per a oli i cups per a vi. Saludem algunes pedres escadusseres amb escuts abacials, un dels quals fou adoptat per l'abat vallenc n'Arnau d'Eixamús, afegint-hi la P. i la O., lletres típiques de Poblet, i, per fi, contemplem extasiats la magnífica escalinata que puja al palau del rei Martí, la porta d'accés i el formós finestral ple de filigranes gòtiques. El conserge ens obre la porta, i tot d'una ens trobem a la Plaça Major, en mig del mateix silenci i de la mateixa melangia que l'embolcallava en el moment de la nostra arribada.

DECADÈNCIA I ESFONDRAMENT DE POBLET

Heus ací exposat apressadament i a guisa d'excursió el més important que enclou el Monestir de Poblet, el monument més grandiós que la pietat cristiana dedicà a la Verge Maria en l'Edat Mitjana, i que més tard esdevingué urna funerària per a guardar les venerables despulles de tants i tants valents i testes coronades del sempre gloriós regne d'Aragó i Catalunya.

El gloriós Monestir reial de Catalunya, filial de Clairvaux en la seva naixença, és en la història de l'art del monaquisme un cas únic; la seva obra representa l'hora imprecisa en què el romànic queia sota el pes de noves possibilitats, mentre naixia porugament el gòtic. L'estructura de Poblet, el seu conjunt variable i pintoresc, la seva austera simplicitat i la situació fora de poblat, certament provenen de les exigències monàstiques de l'Orde, de la necessitat de viure en absolut allunyament de les coses terrenals que poguessin afeblir la solitud desitjada.

Fins a la fi del segle XIII, tot foren flors i violes per al Monestir de Poblet; però després veié com de mica en mica s'apagava la seva estela benaurada i com darrera d'ella anaven sorgint pesombres i disgustos, que anaren exhaurint el seu poder. En 1348, la pesta matà dos dels seus abats i multitud de monjos i treballadors. En temps de l'abat Caixal els monjos pretenen justificar despeses exagerades en la construcció del retaule de l'altar major de l'església, i l'escultor cobrà mitjançant els tribunals de justícia. Al cap de cent anys de la deposició de l'abat Caixal, empobria materialment el convent amb plets i més plets, el darrer abat perpetu en Simó Trilla, i la gran his-

tòria de Poblet cal cloure-la en extingir-se el segle XVI, precisament en acabar els abadiats perpetus, substituïts per nomenaments per quatre anys. Aleshores comença la total decadència del Monestir, sense que això vulgui suposar prevenció contra aquests darrers ni un retret d'estigma, ans són dignes de lloança pels seus esforços vers la conservació de l'obra; però cal reconèixer la importància dels abats a perpetuïtat, perquè podien començar obres que veurien acabades si Déu els donava vida.

Altrament, amb la unitat nacional s'acabà la protecció dels nostres reis. Els que després vingueren deixaren Catalunya, i cap d'ells ja no escollí Poblet per a sepulcre. Felip II manà aixecar l'Escorial, i, a mesura que aquest cenobi creixia, perdia importància Poblet, fins a prescindir dels serveis dels abats en els consells reials, en els quals les seves paraules eren escoltades amb totes les prerrogatives de la seva saviesa.

Des de l'any 1148, que fou fundada aquesta monjoia de la serra de Roquerol, que duu per nom Monestir de Santa Maria de Poblet, fins poc abans d'ésser abandonat pels monjos arran de la destrucció que es presentia en l'any 1835, pot resseguir-se pam a pam la història de Catalunya i de l'art, furonant en les ruïnes del nostre Monestir, honra i orgull de la terra catalana.

D'aleshores ençà, ja ho veieu; el destroçament no ha tingut deturador durant els anys malastrucs que han passat potser per no tornar mai més, i el dolorós Via-Crucis de la davallada ha consumit bona part d'aquest davassall d'art, esdevingut indefens, tanmateix; lliurat a la fúria més desenfrenada del barbarisme humà, vinculat, llavors, en els deutors al convent de diverses quantitats que havien rebut a guany, i també en molts que es deien esperits liberals del poble de Vimbodí, mentre per altra banda la carlinada del

Llarg de Copons, ajudava a la destrucció tot invocant la missió innoble de les repressàlies.

Les noves idees liberals d'aquella època també s'introduïren a l'esperit d'alguns monjos, i llavors dintre el convent s'accentuaren discòrdies, produïdes pels topaments fatals de les dues tendències, la liberal i l'absolutista. Alguns monjos es lliuraren a la defensa fora el convent, i les tropes del govern, per allà els anys 1820 a 1823, obligaren la comunitat a abandonar la mongia.

Com a conseqüència de quedar desamparat el Monestir, foren cremats els altars, el chor i l'orgue. Un canvi polític permeté la reinstal·lació dels religiosos escadussers salvats d'aquesta lluita, però les contínues guerres civils anaren minvant els mitjants de vida del cenobi i produïren nous agreujaments per als pocs monjos que restaren fidels, fins a la llei de desamortització de l'any 1835, deguda a Mendizábal.

Després, els collleccionistes, antiquaris, autoritats i d'altres, han posat *l'Inri* al martiri d'aquest monument pairal. I pensar que tot aquest bé de Déu d'art i bellesa, cent anys enrera encara era patrimoni de Catalunya, i conservat amb tota la seva magnificència...!

Per sort, ara es parla de refer o almenys de consolidar aquest cenobi fins allà on permetin les ferides, obertes, tanmateix, a totes les noses que segellen l'amarga realitat. Persones competents han emès un dictamen, el qual ha fet moure als que fins fa poc han estat tocats d'una endèmica somnolència. Cal que s'intensifiqui l'estimació iniciada, cal que l'interès no defalleixi, perquè avui encara es pot fer molt en benefici de l'art, i poden ésser reparables bona part de les malvestats consumades. Cuitem, per tal que no esdevinguin estèrils les energies que s'esmercin; és la reparació dels greuges pretèrits. Déu faci que la definitiva restauració sigui un fet ben aviat.

INSTITUTO AMATLLER
DE ARTE HISPANICO

SANTES CREUS

FUNDACIÓ DEL MONESTIR

En tractar d'escatir l'origen de la fundació del Monestir de Santa Maria de Santes Creus, els historiadors esmenten dades contradictòries, i no és estrany que en el segle XVIII aquestes dades haguessin ocasionat aferrissades discussions i plets entre aquest Monestir i el de Poblet, perquè ambdós pretenien la supremacia de l'Orde cisterciense a Catalunya.

Les cròniques diuen que la vinguda de l'Orde del Cistell a la terra catalana fou iniciada pels barons de la casa dels Moncada, en Guillem Ramon Dapifer i els seus fills, morts en la conquesta de Mallorca, els quals assabentaren al Comte de Barcelona en Ramon Berenguer IV del renom gloriós que, tot i el poc temps que duia de vida, havia assolit l'esmentada Orde, guiada pel monjo que després fou Sant Bernat, i considerada, tanmateix, com un model d'austeritat i bons costums. El Comte Berenguer IV acollí amb entusiasme tal notícia, i ben aviat es feren els prepa-

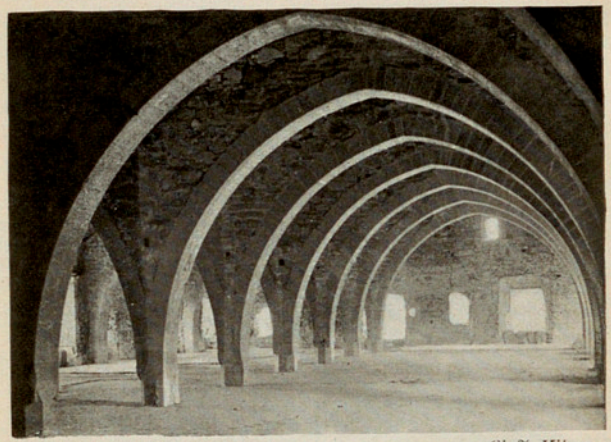
ratius per a que l'Orde cisterciense vingués a Catalunya. Això s'esqueia en el precís moment de foragitar de les terres de Lardeta, els moros escampats per la Conca de Barbarà, que tenien llur cau en el castell de Ciurana.

Des d'aquesta relació, possiblement verídica, les dades es barregen i els historiadors es confonen tot sovint. Nosaltres ens decantem a creure, que el Monestir de Poblet és la primera fundació cisterciense a Catalunya, baldament alguns historiadors sostinguin que fou la comunitat del Monestir de Santes Creus,

En parlar de la fundació de Poblet, en el capítol corresponent, esmentem la data del 18 de gener de 1149, en la qual el Comte de Barcelona en Ramon Berenguer IV atorga la carta de donació dels terrenys de l'Hort de Poblet, a favor d'en Sanç, abat del convent cisterciense de Fontfreda Narbona), donació que fou aceptada tot seguit, i començades les primeres obres d'installació dels tretze monjos.

Ara bé; Feliu de la Peña, quan escriu sobre la fundació de Santes Creus, esmenta que, en quatre de desembre de 1149, Guillem Ramon Dapifer féu donació al convent de la Gran Selva (Tolosa) d'un terreny prop de Sardanyola. L'historiador P. Finestres posa a l'any 1152 la fundació dels cistercienses a Valldaura, i a l'any 1157, el trasllat a Santes Creus. Un document llatí, datat el 4 de desembre de 1150 i signat per en Guillem Ramon Dapifer i els seus fills, esmenta que en aquesta data es féu la donació dels terrenys de Valldaura al convent de la Gran Selva.

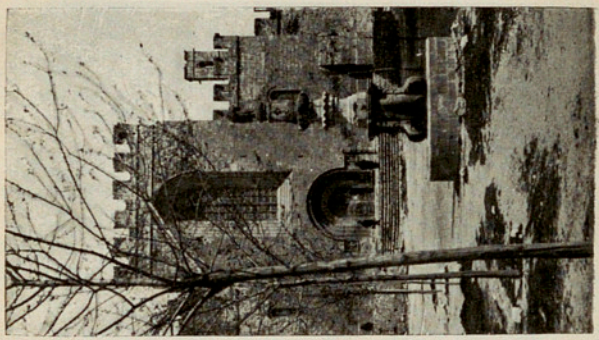
Tot i l'evident demostració de prioritat a fabor de Poblet, alguns historiadors manifesten que el Monestir de Santes Creus és més antic que el poblet; certament, perquè així ho disposa el Pontífex Benet XIV en la sentència definitiva del 12 de maig de 1750; la qual fou dictada tenint en compte l'antiguitat dels abats, i per tal d'acabar un plet enutjós

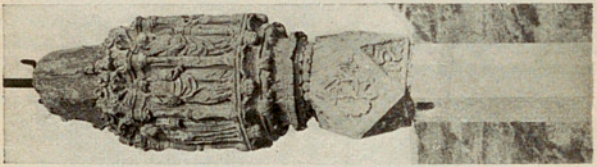
DORMITORI DELS MONJOS VELLS — *Cl. J. Vilaseca*

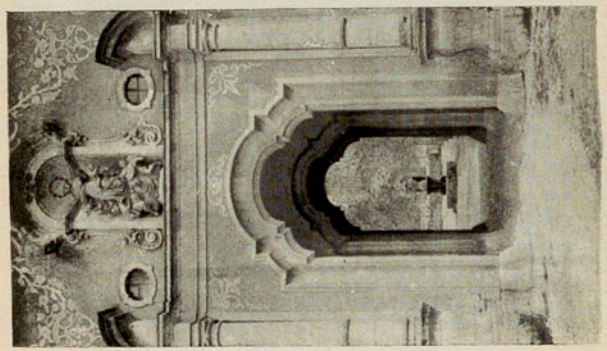
CELLER — *Cl. F. Blasi*

PLAÇA MAJOR *Cl. F. Blasi*

CREU DE TERME *Cl. J. Vicart*

PORTA DEL RECINTE EXTERIOR *Cl. J. Ribera*

sostingut per ambdós Monestirs. Hem esmentat en el lloc corresponent que, fins el dia 7 de setembre de 1153, no fou nomenat l'abat de Poblet, mentre Santes Creus el tenia des del començament del cenobi a Valldaura. Però, altrament. les dades de donació de terrenys assenyalen la prioritat de Poblet; per tant, aquesta fundació sembla ésser anterior a la de Santes Creus, baldament els monjos del primer Monestir estessin regentats només per un president durant els primers anys d'edificació del cenobi.

Sigui com sigui, el fet és que, mentre a Poblet s'aixecava el cenobi cisterciense, als terrenys de Valldaura enclavats dintre el senyoriu dels Moncada, terme de Sardanyola i prop de Barcelona, es bastia també un altre cenobi de la mateixa Orde, dirigit per l'abat Guillem de Montpeller, enviat expressament pel convent de la Gran Selva (Tolosa), quan tot just aquest acabava d'ésser fundat pel savi religiós, que, temps a venir, havia d'anomenar-se Sant Bernat.

L'abat Guillem de Montpeller, amb dotze monjos i tres llecs, continuaren a Valldaura fins a l'any 1153. A mitjans d'aquest any, els monjos començaren a fer gestions prop dels seus superiors per a que els permetessin traslladar-se a un altre indret més solitari, i aconseguiren que els fossin donades unes terres que el Comte en Ramon Berenguer posseïa a Espluga d'Ancosa, situades dintre la baronia de Cervelló. Aquests terrenys eren mancats d'aigua, i, per tant, dificultosos de conrear i fins d'habitar i tot, la qual cosa obligà als monjos a fer noves gestions de trasllat a un indret més a propòsit.

Aprofitant l'avinentesa d'un plet que sobre pertinences d'uns terrenys fèrtils de la ribera esquerra del riu Gayà sostenien els senyors de Montagut amb l'Arquebisbe de Tarragona, els monjos mitjançaren d'intercessors i, en con-

seqüència, aconseguiren que els fossin donats, per a habitar-los ells, els terrenys en litigi, en un indret dels quals aixecarien el Monestir amb el nom de Santes Creus, perquè estava sembrat de creus de fusta, que les gents senzilles del camp havien escampat per terra, en els punts en què, a la nit, es veien unes llumenetes que ells suposaven baixades del cel, però que, en realitat, només eren fosforescències de certs gasos inflamables produïts per la podridura dels excrements deixats pels ramats que hi pasturaven.

El plet s'esqueia l'any 1160, i la inauguració oficial del cenobi de Santes Creus tenia lloc l'any 1169.

DESPLEGAMENT DEL MONESTIR

Mentre Poblet creixia d'una faisó insospitada, Santes Creus no restava pas endarrera. Pertot arreu plovien donatius, privilegis i exempció de drets, i reials persones, nobles catalans i plebeus adinerats, justificaven la seva fe religiosa esmerçant cabals per a la puixança d'aquest cenobi que, tanmateix, res té d'envejar al de Poblet, baldament sigui de proporcions més reduïdes.

Certament, Poblet atresora més quantitat de primors arquitectònics; però, altrament, Santes Creus apareix com una filigrana al costat d'aquella robustesa, severitat i fins, gosaríem a dir, duresa, i en l'ànim del visitant produeix una impressió vivíssima abassegadora de l'esperit.

El Monestir de Santes Creus és una imatge cabdal del segle XII i dels començaments del XIII; tot respira l'aire de fortalesa i de castell, i en el colossal conjunt s'observa una

varietat que corprèn. Dementre a Poblet floria l'art amb un esclat d'esplendor sorprenent, Santes Creus també seguia les mateixes petjades del seu germà gran, potser amb menys despeses, però certament amb l'esmerçament de tota la fe, de tot l'art i la màxima bellesa que calia en aquells temps empesos per l'època dominadora.

A Santes Creus també es nota l'austeritat i el rigorisme dels estatuts dels cistercienses, i una arquitectura sòlida i senzilla alhora, impera en totes les construccions, fins que els corrents imposaren el gòtic, el renaixement i, més tard, el barroc, estils dignament representats en les diferents construccions d'aquest Monestir. Mentre a Poblet el gòtic de les muralles amaga el romànic primitiu, a Santes Creus els marlets amb les espitlleres pugen enlairats damunt les façanes romàniques, deixant a la fàcil contemplació tota l'obra del cenobi en les seves evolucions.

I la història de Santes Creus és també la història de Catalunya. Mentre els abats de Poblet eren nomenats almoiners reials, Jaume II feia nomenar els de Santes Creus capellans majors dels reis de Catalunya i Aragó (1), càrrec que conservaren sempre els abats de Santes Creus mentre visqueren i governaren els nostres reis.

A més a més, els abats d'aquest Monestir foren consellers de reis i nobles; aquí sojornaren personatges de la més alta jerarquia i d'altres que han estat canonitzats; dintre les parets que el sol i el temps han daurat, reposen algunes despulles funeràries de reials persones i de nombroses famílies de la noblesa catalana, i Santes Creus sofrí, si fa o no fa, les mateixes vicisituds que Poblet. El pillatge, la crema, la profanació més esfereïdora s'ensenyorí d'aques-

(1) Disposició aprovada per Butlla expedida pel Papa Bonifaci VIII, en 28 de març de 1296.

tes parets santes, tantes voltes beneïdes per pontífexs de l'Església, i moltes vegades admirades per gent de la més gran representació.

Recordem, entre altres, el sojorn a Santes Creus de la reina Elisabet de Portugal per tal de pregar pel seu marit viu, desgarriat dels seus deures, la primera vegada, i, la segona, ja vídua i ex-reina, per a postrar-se als peus de la tomba del seu pare Pere II i fer penitència i vida monàstica vestint l'hàbit franciscà. Llavors era abat en Pere Alegre, el mateix que la rebé la primera vegada, quan hi anà dissortada per la infidelitat del seu marit, rei de Portugal. Aquesta ex-reina morí l'any 1336, i avui l'Església la venera amb el nom de Santa Elisabet de Portugal, canonitzada l'any 1624 pel Pontífex Urbà VIII.

ENTRADA AL MONESTIR

El cèlebre Monestir de Santes Creus, aquest monument nacional que fou honorat amb el títol de Reial, s'escau damunt un tossal que s'avança al riu Gayà, en la província de Tarragona, partit judicial de Vendrell i districte municipal d'Aiguamúrcia.

En l'indret corresponent esmentem els itineraris per anar a Santes Creus. Tant si s'entra al Gayà per la carretera de Vendrell, com per Pont d'Armentera (en aquest cas cal no oblidar la marrada que hom pot fer agafant la direcció de Querol), sempre trobarem una creu gòtica de terme que només serva el pedestal graonat, la canya i un formós capitell ben esculturat. Aquesta creu està situada a la vora de la carretera i davant mateix del pont que condueix al Monestir, el qual s'albira joliuament emplaçat

a l'altra banda de riu, damunt el verd argentat de la formosa i ombrívola albereda estesa al pla del Gayà, on els àlbers i els xops s'atapeeixen i formen una gran espessor.

Davant la creu hi ha el pas d'un pont d'una sola arcada, construït l'any 1549 per ordre de l'abat en Jaume Valls, el qual pont mena al Monestir tot passant pel costat dels àlbers i dels xops, eixoplug d'infinitat d'ocells de tota mena en admirable xerradissa.

Al cim de fort pendent s'obre un portal voltat de cases de pagès: és la porta d'entrada al recinte exterior que tenen tots els Monestirs cistercienses. Des de la plaça formada per aquest recinte es frueix d'un magnífic esguard vers un panorama esplèndid que segueix la cursa del riu Gayà, aquest riuet les aigües del qual són adreçades a la Mediterrània sense deixar la província de Tarragona, tot marcant la fita del Camp.

Aquesta plaça probablement és una eixampla del Monestir, i està limitada per cases modestes, per la barana d'ampit que guaita al riu, per l'església de Santa Llúcia, que fou parròquia d'Aiguamúrcia en temps dels monjos, i per una porta gran, monumental, d'un barroquisme accentuat del segle XVIII, exempt de gust, que s'obre al centre d'un pany de paret amb esgrafiats més o menys artístics. L'esmentada porta és rematada, a l'exterior, per una imatge de la Verge voltada d'àngels barrocs, i ficada dintre un nínxol coronat per la creu del Monestir.

De muralles no se'n veuen a Santes Creus, tot i els emmarletaments que s'observen de lluny estant. Sobre aquest particular passà que el rei Pere III, que féu bastir les muralles de Poblet, trobant-se en el seu castell d'Amposta l'any 1346 manà que es fortifiqués el recinte d'aquest Monestir, i ordenà a l'abat en Francesc Miró que es fes tot seguit, sense, però, enviar el més petit cabal per a comen-

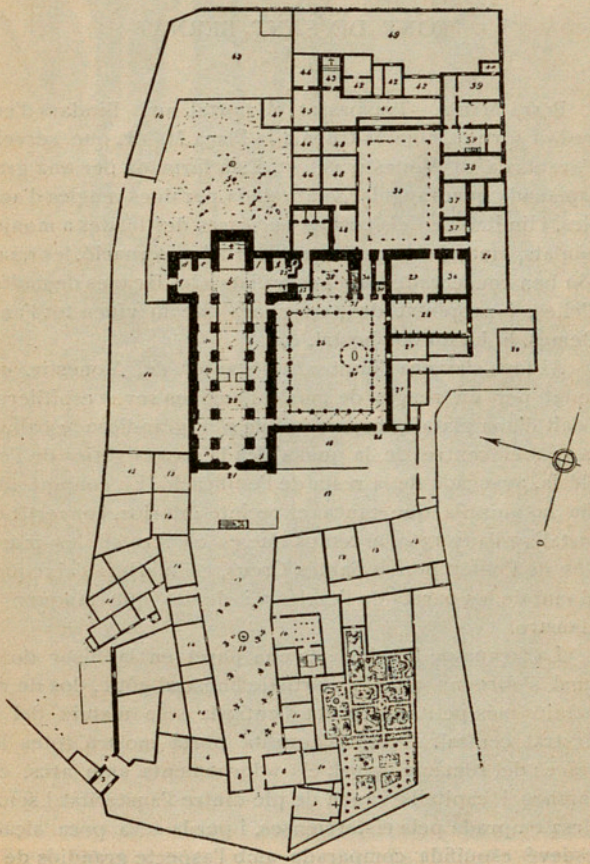
çar les obres, ben diferentment del que féu a Poblet; per això l'abat Miró, mancat de mitjans pecuniaris, no posà en pràctica el manament reial, esperant, tal vegada, la remesa dels cabals indispensables.

Mort l'abat Miró en 1347, l'abat en Guillem de Ferrara, que el succeí, rebé una lletra del rei felicitant-lo per l'advenimient a l'abadiat i ensems parlant-li de la fortificació del Monestir, sense tampoc dir res de com s'havien de pagar les obres. L'abat Ferrara, que fou un dels més grans constructors de Santes Creus, féu avinent al rei la necessitat de subvenir a les despeses, perquè el Monestir no tenia les arques florides. El rei no contestà sobre aquest afer, tot i continuar rebent sovint altres lletres del magnat, i no es parlà més de les muralles de Santes Creus.

Explicació de la Planta del Monestir

1.—Muralla Exterior.
2.—Porta Exterior.
3.—Porteria,
4.—Ferreria.
5.—Plaça exterior.
6.—Cases dels jornalers.
7.—Porta a la Plaça Major.
8.—Casa del Vicari.
9.—Església de Santa Llúcia.
10.—Palau de l'Abat.
11.—Bosseria.
12.—Administració.
13.—Alberg.
14. } Cases dels Monjos Jubilats.
15. }
16.—Dipòsits de glaç.
17.—Plaça Major.
18.—Muralla.
19.—Font de Sant Bernat.
20.—Horts.
21.—Porta de l'Església.
22.—Església Major.
23.—Escala del Campanar.
24.—Porta Reial.
25.—Claustre Major.
26.—Templet del Lavabo.
27.—Priorat.
28.—Cups.
29.—Celler.
30.—Capella de Sant Benet.
31.—Escala al Dormitori.
32.—Sala Capitular.
33.—Capella de l'Assumpta.
34.—Locutori.
35.—Claustre Vell.
36.—Torre de la Presó.
37.—Cuina.
38.—Refetor.
39.—Palau Reial.
40.—Torre del Palau.
41.—Pati d'Esbargiment.
42.—Edificacions antigues.
43.—Església Antiga.
44.—Sastreria.
45.—Apotecaria.
46.—Infermeria.
47.—Oratori.
48.—Cel.les.
49.—Horts.
50.—Cementiri.

PLANTA DEL MONESTIR

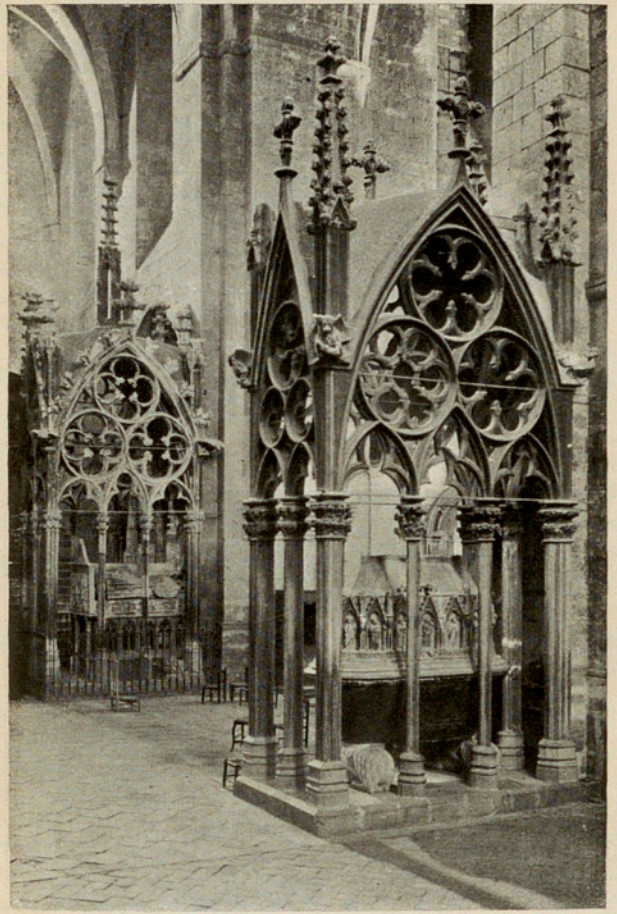

PLAÇA MAJOR - PALAU DE L'ABAT
FONT DE SANT BERNAT

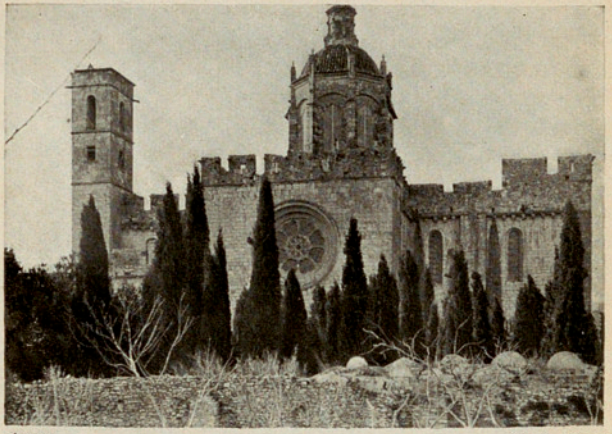
Plaça Major.—Traspassat el portal amb llindars d'entrada i sortida, hom es troba a la Plaça Major, que serveix d'avantsala al Monestir vetust. Està formada per una gran esplanada quadrangular, ombrejada per dues rengles d'acàcies, i limitada en els costats per cases destinades a monjos jubilats, metge, estatgeria, tresoreria i governació, les quals són ben conservades, amb esgrafiats a les façanes de moltes d'elles, i propietat de particulars que hi viuen tot l'any. Demés, hi ha un bon hostal.

Al fons s'aixeca l'imposant davanter del Monestir, coronat per un rengle de marlets amb les seves espitlleres, i dalt d'una plataforma, accessible per grandiosa escalinata, en el centre de la qual s'alça la façana gòtica de l'església, avançada de la resta de l'edificació. El conjunt forma la muralla que tanca el recinte interior, convertit en fortalesa l'any 1369, al temps que es construïen les muralles de Poblet; però a Santes Creus, els marlets s'aixequen al cim de les parets de l'església i de les que tanquen el claustre.

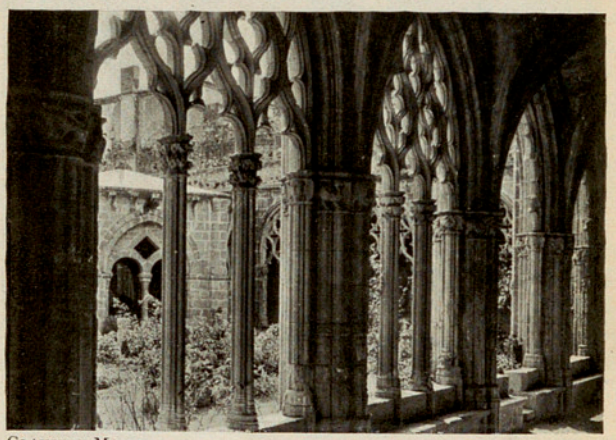
La façana de l'església és una paret en la llisor de la qual s'obre un alterós i artístic finestral gòtic, dos de romànics més petits i la porta d'entrada sota mateix del finestral central. L'estil d'aquesta porta mostra totes les traces del romànic ogival; els adornaments amb arcs, columnes i capitells cauen de ple dintre l'austeritat i senzillesa emprada pels cistercienses, i per la seva poca alçada esdevé esquifida comparada amb l'aspecte grandiós de la

TOMBES REIALS *Cl. Arxiu Mas*

ABSIS *Cl. J. Xicart*

CLAUSTRE MAJOR *Cl. J. Ribera*

façana, que, en mig de la manca d'ornamentació, resulta colossal, magnífica, imposant, d'una sobrietat i severitat que corprèn.

En entrar a la Plaça Major no es veuen ruïnes enlloc; de primer antuvi apar·que tot s'aguanti ferm en aquest Monestir. Les cases són habitades, l'església és la parròquia del municipi d'Aiguamúrcia al qual pertany el poblat de Santes Creus, i, si no fossin els reguerons de verd que tapen les escletxes de l'empedrat malmès i els esglaons esmolats i mig trencats de l'escalinata, hom creuria que aquest Monestir no ha sofert les malvestats de l'any 1835, ni les desfetes successives.

Palau de l'Abat.—En les cases dels voltants de la plaça s'escau el Palau de l'Abat, situat a mà dreta i assenyalat amb cartells moderns anunciadors de serveis públics. Fou construït l'any 1625 per ordre de l'abat Jeroni de Cantijoch. El seu estil és del gòtic decadent, com es constata tot just traspassat el brancal de la porta. Aleshores es rep l'agradosa impressió d'un claustre petit, però veritablement elegant, baldament les voltes siguin baixes, al centre del qual hi ha un pou de brocal senzill. Des d'una de les quatre galeries es puja als pisos superiors on hi ha una altra galeria i dependències ocupades per l'Ajuntament, escoles i funcionaris.

Font de Sant Bernat—En sortir del Palau de l'Abat gairebé es topa amb la Font de Sant Bernat, aixecada al centre de la plaça. Quatre dolls d'aigua canten contínuament en la pica gran que serveix de repòs dels cantis i, de vegades, d'abeurador. Del centre de la pica s'alça un alterós pedestal rematat per l'estàtua bastant escrostonada de Sant Bernat, evocadora de quelcom íntim de la història

d'aquest Monestir, de l'austeritat de l'Orde cisterciense a la qual estaven sotmesos aquells monjos venerables que abandonaren el cenobi, fugint de la pesta que flagellava les pagesies i poblats dels encontorns abans de la desfeta conventual de l'any 1835.

ESGLÉSIA MAJOR - CHOR

SAGRISTIA

En abocar-nos a la Plaça Major, el primer que impressiona la retina i deixa a l'esperit un record inesborrable és la façana alterosa i emmarletada de l'Església Major. Pugem les escales, traspassem la plataforma superior i, tot dret, fiquem-nos a l'església per la única porta d'entrada, coneguda antigament per la porta-ferrissa, perquè estava forrada de ferro. Avui les portes són dues fulles clavetejades que menen al cancell, en les portes del qual hi ha esculturats uns plafons recarregats de fullaraca barroca i de pols encastada.

Església Major.—Ara bé, en ésser dins l'església es rep si fa no fa, la mateixa impressió que quan s'entra a l'església de Poblet; per bé que a Santes Creus el traschor tapa bon xic la visualitat del conjunt. La severitat notada en l'obra exterior és digna pariona de la que s'observa en l'interior, sintetitzada per la justesa de línies, manca d'adornaments, misticisme i religiositat, normes clàssiques de totes les obres cistercienses.

Ens trobem enfront d'una obra romànica en son comen-

çament, edificada per l'abat Pere de Puigvert en 1174 i engrandida per l'abat en Bernat d'Ager, que havia vingut a l'abadiat l'any 1200. En prendre possesió aquest abat, es trobà amb una casa reduïda i amb una església inadequada per a celebrar-hi funcions una mica esplèndides, i ben aviat posà mans a l'obra per tal de construir un temple en què es pogués donar culte al Senyor amb tota magnificència, i pogués eixoplugar la Comunitat que cada dia anava creixent més i més. Acompanyat de 45 monjos, prengué possesió de la nova església el dia de Pasqua Granada de l'any 1211.

En començar l'església, s'emprà l'estil romànic, i, en acabar-la, prengué forma ogival des del cim de les pilastres. Consta de tres naus que es reuneixen en el creuer formant creu llatina. En ell hi ha les úniques capelles, dues a cada braç, situades a seguit del presbiteri. Damunt el creuer s'aixeca el cimbori de forma octogonal, que esdevé una silueta elegant i airosa de part de fora estant. A les parets mestres hi ha alguns altars, i també a les parets del chor.

El retaule de l'altar major, que tapa tot l'absis (que té tres finestrals romànics tapiats) és d'estil barroc, de l'any 1646, fet quan governava el convent l'abat en Pere de Salla, i pintat i daurat, l'any 1679, per l'abat en Josep Canals, que hi esmerçà part de la donació que per a obres de la casa féu el general Josep Galceràn de Pinós. Aquest altar major, va substituir un retaule gòtic del segle XIV, més adequat a l'estructura del temple i que deixava en descobert els tres finestrals de dessota el formós rosetó. Ornamenten la nau central, a bastament il·luminada pel grandiós finestral gòtic de la façana, algunes pintures i pocs quadros que representen el rei en Jaume II, la reina donya Blanca d'Anjou, l'infant en Ferran i altres il·lustres pròcers de l'antiga noblesa catalana.

Chor.—Del chor només resten les parets que el tancaven en la nau central, entre la tercera pilastra i el creuer. El fustam, admirablement tallat, s'encendrí sota les flames del foc de l'any 1835, iniciat per les legions de soldats francesos d'Argèlia que baixaven de destruir el Castell de Querol. En aquest chor existia una cadira abacial pertanyent a na Margarida de Prades, vídua del rei Martí i abadessa que fou del convent de Bonrepòs, situat prop de la cartoixa de Scala Dei. Allà morí l'any 1430. El seu cadàver fou traslladat a Santes Creus el dia 20 de novembre de 1473, després d'uns set mesos de la supressió d'aquell convent.

El braç del creuer de l'evangeli mena al cementiri dels monjos, i el de l'epístola, a la Sagristia i al Dormitori dels Novicis. Les portes del cementiri i del Dormitori sempre romanen tancades.

Sagristia.—No té res de particular. Actualment ha esdevingut interessant, perquè, degut a la cura sol·lícita del senyor Rector, és presidida per una imatge de fusta d'un personatge mitrat, vestit amb blancs ornaments i coronat amb la corona que l'Església posa a la testa dels seus sants. Aquest prelat fou l'abat de Santes Creus Sant Bernat Calvó, nat a Vilaseca, el qual començà a regir el convent l'any 1226 per mort d'en Ramón Rifà.

PANTEONS REIALS

En aquesta església hi ha molts enterraments. A Santes Creus, com a Poblet, foren enterrades les despulles funeràries de molts reis, prínceps i nobles cavallers, per tal que

eternament gaudissin del bon repòs sota els cants litúrgics dels monjos i a recés de profanacions. Ací i allà es trepitgen làpides amb inscripcions, en les parets s'obren nínxols, en alguns indrets els sarcòfags estan sostinguts per mènsules; però els enterraments més interessants d'aquesta església, en els quals l'art pot envanir-se d'haver produït una de les meravelles més estupendes que poden fer els homes, són els dos Panteons Reials, situats en el creuer, arran de les pilastres de la nau central. En el de la banda de l'evangeli reposa el cadàver de Pere III d'Aragó i II de Catalunya, i en el de la banda de l'epístola foren enterrats na Blanca d'Anjou, que morí a Barcelona el 14 d'octubre de 1310 i el seu espòs, el rei en Jaume II, mort el 2 de novembre de 1327.

Pateons Reials.—Gairebé tots els qui llegeixin aquestes ratlles hauran sentit parlar dels templets gòtics, de les veritables joies arquitectòniques que cobricelen els sepulcres esmentats. Els escriptors de tots els temps, en sortir de Santes Creus, han omplert planes bellíssimes de poesia cantant les excel·lències artístiques d'aquestes obres de vàlua indiscutible; el poble resta meravellat enfront d'aquests joiells. En ells jauen, sota atrevida cúpula afiligranada, de motllura gòtica, el cos inert d'aquell rei conegut per Pere el Gran, i les despulles malmeses d'aquell altre fill seu, anomenat Jaume el Just, i de la seva esposa.

Sobre un basament de pedra arenisca, s'aixeca a l'esquerra un templet format per capricioses ogives i cresteria sostingut damunt quatre columnes i capitells ornamentats amb figures de sants, àngels i animals simbòlics. La gran urna de pòrfid que descansa a l'esquena de dos lleons aplanats, tanca les despulles del rei Pere II el Gran des del desembre de l'any 1300 ençà, com es constatà quan, fa

pocs anys, s'alçà un xic la tapa: es veié aleshores l'existència de la mòmia. Certament, el grandiós pes de la tapa no permeté la profanació de les despulles mortuòries del gran rei.

I ara que tenim l'avinentesa de trobar-nos davant la tomba d'aquest rei de Catalunya, potser és oportú fer esment de la darrera gesta del seu regnat, que no pogué dur a cap perquè la dalla de la mort li va tallar la vida. Diu Mossèn Josep Palomer, que, després de foragitats de Catalunya els exèrcits francesos, el rei Pere II resolgué castigar el seu germà rei de Mallorca, i a tal fi encarregà a Roger de Llúria que aparellés els vaixells i els menés a Salou. Allí es trobarien per a marxar junts a les illes mallorquines. Però, tot i haver sortit cap a Salou, en arribar a Cervera se sentí malalt, i no li fou possible seguir avant, i tingué d'ésser traslladat amb llitera a Vilafranca, la població més propera.

Agreujada la malaltia, que feia impossible el comandament de l'expedició, ordenà al seu hereu, el futur Alfons II, que s'entengués amb Roger de Llúria per a dur a terme el seu pensament i els seus projectes. Així es féu sense cap entorpiment, i l'esquadra, comandada per Roger de Llúria i el llavors príncep n'Alfons, sortí el dia assenyalat prèviament.

El rei anà de mal en pitjor, i veient que Déu havia disposat el traspàs, féu un acte de contrició davant els Arquebisbes de Tarragona i València, els Abats de Poblet i de Santes Creus i els principals Barons del reialme. Conta en Pròsper Bofarull que el rei féu les majors protestes de la seva fe, adhesió i respecte a la Santa Seu Apostòlica, declarant: que si pel bé i honor dels seus Estats s'havia vist obligat a sostenir els seus drets sobre la possessió de Sicília contra la voluntat del Pontífex - el qual per això

l'havia excomunicat i privat dels seus regnes en les causes i processos formats a Roma, que ell prohibí publicar en els seus dominis assenyalant pena capital als Prelats que s'atrevissin-, amb tot, desitjant donar la deguda satisfacció a la Santa Església per la manca que en això pogués haver comès i obrar com a bon cristià, demanava l'absolució, la qual li concedí immediatament l'arquebisbe de Tarragona.

Després d'aquestes declaracions, foren alliberats tots els presoners fets en la guerra de Sicília, per consell dels abats de Poblet i Santes Creus i de n'Huc Mataplana; es confessà amb un monjo, rebé els sagraments, i morí, la vigília de Sant Martí d'aquell any, 1285, segons diu Desclot.

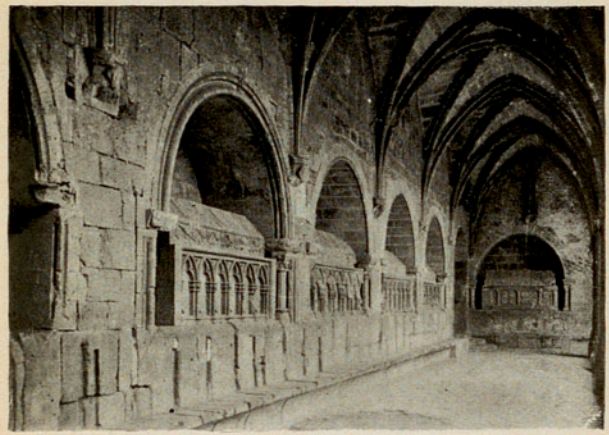
Pocs reis hi haurà hagut, diu Zurita, que hagin estat tan plorats en la seva mort com ho fou el rei Pere. En el testament que féu a Port Fangós l'any 1282, disposa que les seves despulles siguin dutes a Santes Creus, i així es féu. «El seu cadàver - conta Balaguer - fou portat a les espatlles dels catalans, des de Vilafranca al citat Monestir. Allí fou rebut per tota la comunitat, i es celebraren solemnissimes honres en sufragi de la seva ànima, perquè en Pere fou el primer monarca de la Confederació que trià com a sepultura aquell cenobi del Cistell». Allà roman encara enterrat el rei «en un gran vas de pòrfid que descansa sobre dos lleons, d'estil àrab, i està cobert per una urna petita, elíptica, voltada de figuretes en relleu, esculpides sota una sèrie d'ogives acabades per frontals afiligranats». Així ho explica Pí i Margall, continuador de Pau Piferrer, en la seva obra *Recuerdos y Bellezas de España.* I afegeix que la urna de Santes Creus, en la qual reposen les despulles d'en Pere, «fou una pica de bany, presa als moros per les armes del que allí descansa»; però Zurita assegura que «la urna de pòrfid en la qual es dipositaren les restes del rei

Pere, la portà de Sicília l'Almirall Roger de Llúria». Sigui com sigui, el sepulcre d'en Pere III d'Aragó i II de Catalunya, treballat per Guillem d'Orenga, lapicida de Vilafranca, i mestre Bartomeu, és una joia ogival de mèrit indiscutible, evidentment superior a la que tanca el cadàver del seu fill en Jaume II, baldament semblin pariones, de primer antuvi.

Per cert que el panteó d'aquest darrer rei citat, situat davant mateix del d'en Pere, fou encarregat per en Jaume a Bertran Riquer, amb l'ordre expressa que fos igual al del seu pare, i per a dipositar-hi només les despulles de la seva esposa na Blanca d'Anjou. Però, en morir el consort, l'any 1327, el seu cadàver fou dipositat en la mateixa urna. Fou laborada aleshores la tapa del sarcòfag amb les estàtues jacents dels dos esposos; únics cadàvers que tancà aquesta magnífica sepultura, tot i l'intent premeditat de trencar la voluntat reial una vegada.

La semblança de construcció que existeix entre els dos templets esmentats fa que només es notin algunes petites diferències, sobretot en la disposició dels lleons del basament, en els capitells ornamentats solament amb fullaraca i escuts, en els arcs dispostos amb terminals diferents, i en la cúpula, en la qual s'aixeca una gran agulla ben esculturada. Es diu que en la urna només hi ha algunes restes mortuòries de na Blanca, que pogueren ésser extretes del pou del Palau Reial, al qual foren tirats els cadàvers durant la revolta; però les del rei es perderen en l'escarni i en la profanació, després d'haver estat passejada la mòmia a dalt d'una canya a guisa de penó.

Altrament, segons una narració del frare Gregori Folch, feta poc abans de l'any 1835, fins aleshores havien existit els cadàvers dintre la tomba. Després, en Vicens Lampérez explica que les tombes reials de Santes Creus es con-

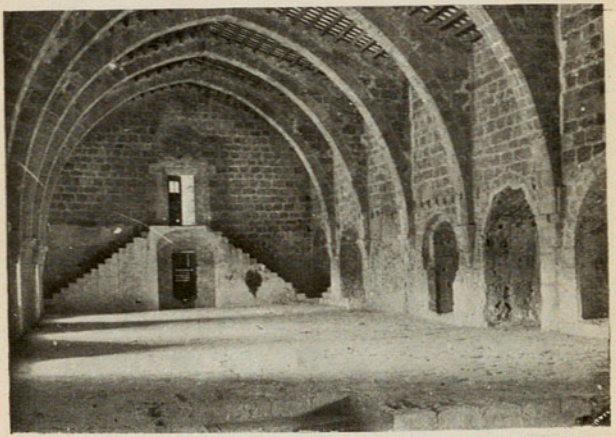
ENTERRAMENTS DEL CLAUSTRE *Cl. J. Ribera*

LAVABO *Cl. J. Ribera*

CAPITELL DEL CLAUSTRE — *Cl. J. Ribera*

DORMITORI DE NOVICIS — *Cl. J. Ribera*

serven intactes i també els reials cadàvers que contenen. Si fos així no seria veritat la profanació esmentada per alguns historiadors.

Tanmateix, aquestes dues obres d'art gòtic florit, estojades en l'Església Major de Santes Creus, són dignes de tota lloança, i certament les més interessants i les que amb més vivíssima eloqüència palesen l'estima que els monjos d'aquest Monestir tenien a les coses d'art.

ALTRES ENTERRAMENTS DE L'ESGLÉSIA
CEMENTIRI DELS MONJOS

En el començament del capítol anterior esmentem que en l'Església Major hi ha molts enterraments, i certament és així. D'alguns es conserven les urnes, les làpides o els sarcòfags, i gairebé tots són profanats, remoguts i molt fets malbé.

Davant la porta del Chor hi ha la llosa que tapa el sepulcre en què estaven enterrats els cadàvers de les monges cistercienses del convent del Bonrepòs, traslladats a Santes Creus a petició de l'abat Pere Blanch, després de la supressió d'aquell convent, escaiguda el dia 2 d'abril de 1453, el qual estava situat al peu del Montsant i prop de la cartoixa de Scala Dei. Les poques monges que hi havia es traslladaren al Monestir de Vallbona de les Monges.

En la paret dreta del Chor s'escau la tomba dels Moncada i dels Medinaceli, construïda l'any 1756, en l'època del barroquisme. Ací i allà de l'església hi havia sepulcres de la família Moncada, les restes dels quals es creu que foren traslladades al panteó darrerament construït.

La senzilla tomba de Roger de Llúria és buidada a terra, als peus del templet d'en Pere II de Catalunya, a les ordres del qual en Roger havia lluitat i conquerit Sicília. Morí a València, l'any 1305, assistit per monjos de Santes Creus, que hom creu que li trameté l'abat Vilaseca. No se sap que Roger de Llúria hagués visitat mai el Monestir de Santes Creus; però, després de mort, l'ombra d'aquell guerrer, fidel servidor del seu rei allí enterrat, omplí durant llargs segles aquest recinte vetust.

Na Margarida de Prades, vídua d'en Martí l'Humà, darrer rei de nissaga catalana, també estava enterrada en aquesta església. Fou dut el seu cadàver a Santes Creus, i enterrat en un sepulcre de fusta, el dia 20 de novembre de 1473, poc temps després d'haver estat suprimit el convent del Bonrepòs, del qual fou abadessa fins a l'any 1430, que morí, i fou enterrada en aquell cenobi.

A la part esquerra del creuer hi ha dos sepulcres de pedra, un dels quals es diu que servia d'ossera, i en l'altre, situat dintre un nínxol, foren enterrats n'Arnald Guillem de Cervelló, i la seva esposa na Alieta de Cervelló.

A l'interior de la capella de Sant Joan, situada en el braç del creuer del costat de l'evangeli, hi ha el formós sepulcre de l'abat en Guillem de Ferrara, amb l'estàtua jacent, ostentant els hàbits pontificals, obra del segle XIV.

A terra, entre la porta del cementiri i el templet d'en Pere II, es llegeixen unes inscripcions damunt de dues làpides, sota les quals foren enterrats en Joan Zarruya i en Joan Salinas, primer prior i vicari general respectivament de l'Orde de Muntesa.

Cementiri dels Monjos.—Finalment, essent en el capítol dels enterraments, podem entrar al Cementiri dels Monjos per la casa rectoral, perquè la porta del creuer sempre

roman tancada. Per entremig de l'herbei, criat a la bona de Déu, i trepitjant la terra remoguda, es copsen alguns aspectes força interessants, baldament poca cosa tinguin a veure amb els enterraments.

El Monestir de Santes Creus està ple de llegendes, com succeeix gairebé en tots els monestirs, i algunes d'elles es refereixen al Cementiri dels Monjos. En la paret exterior del creuer de l'evangeli, i vora la teulada, s'albira una làpida esculturada, commemorativa, segons diu una llegenda, de la mort del mestre d'obres que feia l'església, caigut d'aquell indret alterós durant la construcció. Entre l'ombra espessa de xiprers moderns i llorers més moderns encara, hi ha una creu de pedra, als peus de la qual reposa una llosa petita que duu gravada una mà en relleu. Això ha donat lloc a la llegenda d'aquell frare que cada dia anava a pregar davant la creu per un seu company mort, el qual li apareixia molt sovint, segons deia el frare, i per a justificar aquell fet als ulls dels incrèduls, l'aparició deixà l'empremta de la mà en una pedra. També es diu que el frare, a precs de l'abat, s'apoderà de la mà del mort, i en presentar-la fou dipositada en un reliquiari i posada a la veneració del poble. Després de l'extinció del Monestir, la relíquia anà a parar al convent de monges cistercienses de Vallbona, i allí la conserven i la veneren.

Però el més interessant que s'observa del Cementiri estant, és el formós rosetó del centre de l'absis rectangular que, per tenir aquesta forma, certament no correspon als absis romànics catalans, tot i conservant l'estil, sinó que es nota la influència estrangera en la seva edificació. Els vitralls del rosetó són els que hi havia en temps dels frares.

Llevat d'alguns enterraments de la parròquia actual, res no dóna idea que aquest terrer hagi estat cementiri, que, per ésser dels monjos, està exempt de sepulcres, per-

què ells eren enterrats sota terra, en els clots que es cavaven en vida.

PORTA REIAL - CLAUSTRE MAJOR - LAVABO SALA CAPITULAR

Ja hem esmentat que l'Església Major pertany al culte parroquial del llogarret d'Aiguamúrcia i del veïnat de Santes Creus, i per això resta isolada de les altres dependències del Monestir, baldament formi part de la mateixa edificació.

Porta Reial.—Situats altra volta enfront de l'església, en la plataforma en què s'aixeca tota la façana del convent, i resseguint per la dreta la paret emmarletada que es desplega ampla i alterosa en tota la seva extensió, quasi al final s'escau una magnífica porta romànica emmarcada en l'estil gòtic, amb capitells damunt esveltes columnes, i escuts escampats i en agrupaments; és la Porta Reial, per la qual s'entra a les dependències conventuals, manada edificar per en Jaume II i la seva esposa.

Aquesta porta només s'obria les grans festes; per als usos diaris n'hi havia una altra al costat, que avui està tapiada.

Aturats en aquest indret i abocats de cara a l'ample espai estès enllà d'enllà, es frueix d'un esguard plaent vers les comes i turons, que apar que s'esberlin sense esquinçaments pronunciats per tal de fer pas a la veta centellejant i recolzera del riu Gayà. Al costat de la Porta Reial n'hi ha

una altra que mena a uns horts particulars, propietat del Marquès de Casa Riera, on hi ha una nau d'esveltesa gòtica, de grans dimensions, utilitzada per a celler, però que segurament en temps dels monjos seria una dependència del convent, possiblement destinada a cups. El fons de la nau recolza en la paret del claustre, i el costat dret correspon a la part posterior del celler i de la presó.

Claustre Major.—Traspassat el llindar de la Porta Reial, hom resta palplantat i confús. De cop i volta es presenta a l'esguard una obra superba, fina i elegant, certament la millor joia arquitectònica i artística del Monestir, un bellíssim exemplar del període de major esclat de l'estil ogival. Ens trobem dintre el Claustre Major de Santes Creus, en l'obra harmònica del qual es lliga encertadament la varietat de calats sostinguts per esveltes columnes rematades amb elegants capitells, en els quals s'admiren preciosos treballs escultòrics que representen escenes cinegètiques i de camp, juntament amb fullaraca, flors, fruites, animals mitològics i escuts abacials, a més a més d'altres motius excitadors certament de la curiositat del visitant, obligat, tanmateix, a embadalir-se de debó.

Aquest claustre és de forma rectangular, començat per l'abat en Pere Alegre l'any 1303 segons alguns historiadors, mentre altres diuen que es començà el 1313. És degut a la munificència del rei en Jaume II i de la seva esposa na Blanca d'Anjou. En novembre de l'any 1341, fou beneït solemnement per l'abat Miró, després d'haver-hi donat una forta empenta constructora l'abat en Guillem de Ferrara en 1335, el qual abat, a més a més, féu fer altres obres importants, i deixà rastre fecund del seu pas per l'abadiat.

Fóra inacabable la llista de detalls, de filigranes, de

brodats i de riquesa artística que conté el Claustre Major de Santes Creus, amb els seus capitells i trepats i columnes; però, demés, en el sòl i en les parets de les quatre galeries s'admiren làpides ben esculturades i sepulcres curosament cisellats, quasi tots pertinences de les cases de Montcada, de Montoliu, de Cervelló, de Pinós, de Cervera, de Llorach, de Puigvert i de Queralt, i «entre ells encara es veu un senzill sarcòfag sense inscripció ni armes de cap mena, una urna de pedra sostinguda per lleons, dintre la qual reposà fins a l'any 1655 el cadàver d'en Guillem de Claramunt, un d'aquells ardits capitans que acompanyaren en Jaume I a la conquesta de Mallorca. Avui, després de les profanacions esdevingudes, no sabem si fou respectat el cos d'aquest gloriós capità. Per deixadesa el sarcòfag no s'arribà a laborar com els que l'enronden, amb tot i haver-se començat a dibuixar quelcom en la pedra del sarcòfag». (Mn. Josep Palomer).

Enfront de tants sepulcres quiets, que tancaren uns cossos estatjadors de les ànimes grans, d'aquells barons que foren honra de la nostra pàtria, i que materialment omplen les quatre galeries d'aquest claustre, no és estrany que algú l'hagi batejat amb el nom de *Claustre de la noblesa funerària de Santes Creus.*

Lavabo.—Com succeeix en quasi tots els claustres cistercienses, en aquest també hi ha el Lavabo, situat sota un templet d'estil romànic-ogival de planta sisavada, que s'avança al pati central des d'una de les arquacions de la galeria del migdia. El propiament dit Lavabo és format per un safaretx rodó i bastant alt, que, per a abastar l'aigua que actualment encara hi raja d'una pica interior amb dolls tot el voltant, alguns d'ells tapats, cal pujar un graó que dóna la volta al recipient, el qual aleshores esdevé a l'al-

tura fins a l'ampit. L'aigua brolla del cim d'un senzill piló ple de molsa, que s'aixeca al mig de la pica.

El bo del cas és que aquest Lavabo no correspon a l'entrada del Refetor, com succeeix en tots els cenobis de l'Orde del Cistell, perquè el Refetor formà part sempre d'una dependència anexa al Claustre Vell.

En una de les ales del Claustre Major s'escau la porta de comunicació amb l'església, ornamentada per algunes imatges arrenglerades en arc sota la volta, anomenada porta de Sant Bernat. Al començament de la galeria que llinda amb la de la susdita porta, hi ha una imatge de la Verge, de remarcable relleu, reposant damunt una peanya alta que surt de la paret, i en l'arquació pròxima s'escau una porta que dóna accés a la petita capella de l'Assumpta, actualment convertida en dipòsit de troballes arqueològiques del Monestir. A seguit d'aquesta capella, s'obre la bellíssima porta i dos finestrals de la Sala Capitular, un exemplar gòtic de la primera època del Monestir, baldament la seva estructura romangui encara dintre les normes romàniques.

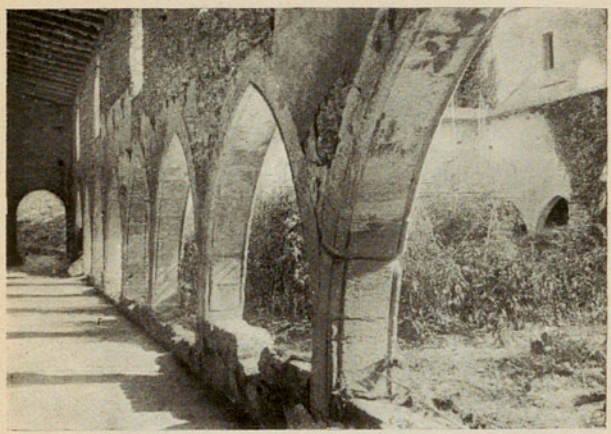
Sala Capitular.—Pariona de la de Poblet en beutat i magnificència, conté, com aquella, molts enterraments abadials, i tot just traspassat el fustot que barra el pas, la primera cosa que es veu és la negra llosa de marbre de la tomba on reposen les despulles d'en Jaume Carnicer, darrer abat perpetu de Santes Creus, mort el 17 d'octubre de 1619. L'abat Carnicer fou un dels que, juntament amb l'abat Trilla, de Poblet, lluità amb més braó contra la nova Congregació del Cistell, que llevava la perpetuïtat als abats i els feia quadriennals.

Heus ací esmentades totes les dependències del Claustre Major.

DORMITORI DE NOVICIS - BIBLIOTECA

A Santes Creus existien poques habitacions, situades en el pis primer i únic. El Claustre Major només tenia planta baixa, com actualment, i llevat de la Sala Capitular, la capella de l'Assumpta, la Porta de l'església i l'escala, cap més relació tenien les galeries del claustre amb les necessitats conventuals. Només la paret de l'església i la que correspon al Dormitori de Novicis són les úniques que s'aixequen alteroses per sobre les voltes claustrals.

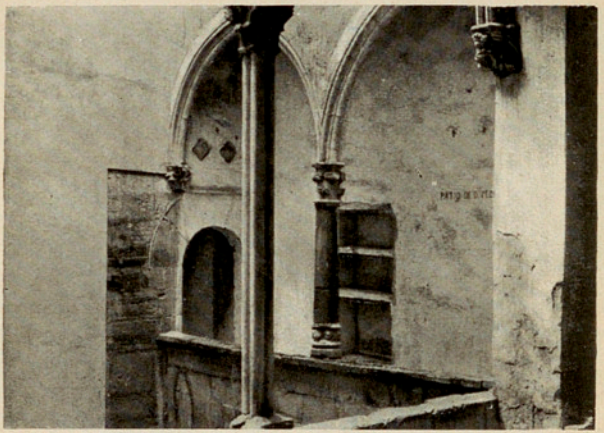
Dormitori de Novicis.—Al costat de la Sala Capitular hi ha una escala d'un sol tram en el seu començament, bifurcada en dos en arribar a dalt, que mena al Dormitori de Novicis, començat l'any 1191 a despeses de na Petronella, esposa del Comte Berenguer IV. Presidí la cerimònia de posar la primera pedra l'abat en Huc. És una sala gran, quadrangular, de sostre alt, formada per onze arcs gòtics molt apuntats que arrenquen de mènsules poc treballades i que sostenen la coberta completament nova, perquè la vella es féu malbé sota el pes de la deixadesa i a mercè de les vicissituds per les quals passà aquesta sala durant el temps que fou ocupada per la soldadesca, guardiana dels presidaris de Tarragona, els quals foren traslladats a Santes Creus l'any 1870 per tal de lliurar-los de la febre groga. Fou aleshores quan es malmeté i profanà la cella de Sant Bernat Calvó, que s'havia escapat de la destrucció primera. De la disposició dels dormitoris només resten alguns

CLAUSTRE VELL *Cl. J. Ribera*

CELLER *Cl. J. Ribera*

GALERIA DEL PALAU REIAL — *Cl. F. Blasi*

PATI DEL PALAU REIAL — *Cl. J. Ribera*

reguerons assenyaladors del repartiment de les celles que ocupaven els monjos.

Biblioteca.—El Dormitori de Novicis tenia comunicació directa amb l'Església Major per mitjà d'una escala oberta a un extrem de la sala, per la qual es baixa a l'extrem del creuer, al davant mateix del templet de Jaume II. A l'extrem oposat de la sala s'escau una doble escalinata que mena a l'antiga Biblioteca, una petita habitació de forma quadrada, amb finestres senzilles obertes a sol ixent, on es conserven alguns fragments d'enrajolat de poc gust i un enteixinat artístic en bastant bon estat, únic de notable que conté aquesta dependència. L'esquifidesa del lloc palesa l'existència d'un arxiu molt reduït, per bé que no devia ésser mancat d'interès, car a bastament és sabut l'amor que els frares de Santes Creus tingueren a les lletres i als pergamins.

Aquestes són totes les habitacions conventuals de la part alta del Monestir. D'aquí cal descendir al Claustre Major, des del qual continuarem la nostra visita.

CLAUSTRE ANTIC - REFETOR
PALAU REIAL

Claustre Antic.—Del Claustre Major, i per un corredor destinat a Locutori o sala de conversació dels monjos, obert al costat de l'escala d'accés al Dormitori de Novicis, es passa al Claustre Antic, edificat l'any 1163. En ell s'esqueien les celles dels frares, el Refetor, les Cuines, el Celler, la

Presó i, sobretot, el Palau Reial. És un claustre d'aspecte trist, d'arcs molt apuntats que arrenquen d'arran de terra, sense capitells ni adornaments de cap mena; fosc, molt fosc i embolcallat amb tota l'austeritat que preconitzaven els cànons del Cistell. Avui no és tan fosc perquè hi manquen els sostres de tres galeries per haver-se enfonsat; però, en els temps de servei, aquest claustre talment devia semblar una veritable presó.

Celler.—A la galeria d'entrada s'escau el Celler, que també té porta al Claustre Major. És una sala fosca, tota de pedra, dividida en sis esvelts arcs, reforçats per nirviats i sostinguts per dues columnes i per mènsules en les parets. En el fons, buidat, es veuen dues botes de l'època de servei, exemplars rars, dels pocs que actualment existeixen a Catalunya.

Al costat del Celler s'obre una petita porta que condueix a l'estança que servia de presó i a altres un xic més grans destinades a la guàrdia del Palau Reial.

Refetor.—En la galeria que segueix, que fa angle amb la del Celler, orientada al migdia, hi ha restes de la cuina i del rebost, i la gran sala del Refetor, de l'edificació del qual es pot veure l'estil barroc en els tres arcs transversals de la volta, l'enguixat blanc de les parets i un quadro sense pintura al pany de la paret del fons. És una estança renovada, que rebé les influències indecises de mitjans del segle XVIII i primers del XIX, puix consta que en els anys 1733 i 1824 s'hi feien obres. El Refetor antic estava situat a la galeria nord, i fou utilitzat fins més enllà de l'any 1613; però no se sap per què posteriorment es traspassà a aquest que estem visitant. En l'indret ocupat per l'antic refetor s'aixecà l'enfermeria. La porta d'entrada és elegantíssima,

i damunt hi ha l'escut de l'abat Valls, la qual cosa dóna indicis de la possibilitat d'haver-se construït aquest Refetor durant el seu abadiat, per allà els anys 1534-1538, època en què l'esmentat abat féu grans obres en el Monestir, i en gairebé totes elles manà esculpir el seu escut,

Palau Reial.—Tot seguit es troba la porta del Palau Reial, l'estança més remarcable d'aquest claustre, malgrat l'entrada no assenyali res de nou, ni tan sols l'emoció de la reialesa, perquè aquí tot s'edificà amb modèstia i senzillesa. Fou el palau d'en Pere el Gran i d'en Jaume el Just, i es conta que quan els reis no hi moraven, l'habitava l'abat, fins que es construí el Palau de l'Abat, en la Plaça Major.

El primer que impressiona, tan bon punt s'entra al vestíbul, és l'escala desplegada en un pany de paret del pati anomenat d'en Jaume II, en el centre del qual s'escau el brocal del pou tràgic construït per l'abat en Pere Nogués l'any 1608. En ell foren tirades les mómies de dit rei i de la seva esposa. En el sostre del vestíbul es conserven els cabirons quadrats de fusta policromada amb els escuts de Catalunya i de l'abat Porta, i això deixa endevinar que alguna cosa tingué a veure aquest abat en la construcció del palau.

L'escala és d'un tram, lleugerament sostinguda en el centre per una formosa columna de pòrfid roig d'Alexandria, que la gent pretén ratllar amb l'ajut d'eines de tall, sense, però, aconseguir-ho. Aquesta escala reial mena a una galeria petita i bufona que porta a les reduïdes i senzilles habitacions reials, i per això, perquè són tan reduïdes, en temps de l'abat Jaume Valls (1534), fou afegit un pis, però de fa alguns anys la Comissió de Monuments creguè necessari de treure'l per por a l'enfonsament de les parets mestres, poc resistents a les afegidures. Llevat de l'interès històric, aquestes habitacions no ofereixen cap nota artís-

tica digna d'esment; només l'escala i dues galeries del primer pis, són les obres cabdals d'aquest palau dels reis que més afavoriren la construcció d'aquest Monestir.

En una habitació superior es conserven les restes d'unes pintures murals d'estil barroc i d'esblaimada coloració, fetes l'any 1719 per a formar part d'un oratori senzill, que l'abat Anselm Soler féu construir perquè tenia de sojornar al Monestir el rei Felip V. El rei, però, no va anar a Santes Creus i les despeses restaren molt temps per pagar.

Als voltants del Claustre Antic s'amunteguen les ruïnes del que foren celles dels monjos, habitacions de la reina na Petronella, benfactora del Monestir, enfermeria, sastreria, apotecaria i altres dependències necessàries a la vida conventual; i, al centre, hi ha una plantada d'avellaners, que, amb la creixença dintre aquest lloc ubac, tapa bona part de la visualitat dels arcs, i embolcalla l'ambient d'un punyent materialisme.

Dintre el Claustre Antic només es copsa una meravella de tristesa, i la vergonya d'esllavissaments sense aturador. Tant de bo que el primer Aplec Excursionista de les Comarques Tarragonines, celebrat amb un esclat d'entusiasme insospitat, el dia 22 de maig de l'any 1927, dugui a aquest indret la millora deixada anar al vol per una de les entitats organitzadores, cobejada tot seguit per tots els amants de les coses d'art. Un acurat i sobri jardí entre xiprers i llorers al mig del claustre antic, que bé hi estaria!... I al mateix temps seria una reparació, car les mans irreverents dels fills del Camp reincidiren a ajudar a malmetre i enderrocar aquestes construccions seculars.

I davant aquestes ruïnes restem encallats; no podem passar més enllà. Les ànsies d'escorcollar tots els recons, d'inquirir-ne els seus enigmes, d'auscultar-ne la remor dels segles al través de la història, s'aturen davant els munts

INSTITUTO AMATLLER DE ARTE HISPANICO

de runes que barren el pas, i els problemes anguniosos que engendra la tràgica situació del Monestir es fan ara més colpidors. Un delit de restauració ha d'ésser-ne la venturosa conseqüència.

En sortir amb recança d'aquest cenobi, no oblidem, per això, altres dependències que, malgrat la seva escassa vàlua artística, completaven el rosari d'edificacions conventuals. Si més no, esmentarem la Casa del Vicari, Campanar, Priorat, Cups, Capella de Sant Benet i Torre de la Presó, l'estat d'abandó de les quals ens ha fet passar de llarg per llur davant.

PUIXANÇA I ESCASSESA

El Monestir de Santes Creus, com el de Poblet, passà tongades pròsperes, així com també tingué èpoques difícils. Veié créixer el cenobi dintre un desplegament normal, i a mercè d'activitats i de donatius que, a mans plenes, hi abocaven gent de tota mena, des de la reialesa fins el més ínfim vassall; però, altrament, tingué la dissort de passar angúnies per l'afebliment dels costums religiosos unes vegades, i, altres, per les intrigues de la noblesa, embolcallada molt sovint en les baixes passions de la política.

L'esmerçament del diner, tothora era controlat a bastament en prova d'una acurada administració, però no guaria l'escassesa que, de vegades, creava moments difícils, i molt sovint, s'esdevenien retardaments inesperats en les obres en construcció i en les d'embelliment. Els afanys dels abats, s'havien de multiplicar considerablement, i, de vegades exigien energies formidables i habilitats sorprenents per tal d'aconseguir el menester per a poder dur a cap

l'obra del Monestir. I, sort tenien els monjos del seu treball persistent i innominat.

En els temps de prosperitat, quan els privilegis plovien esplèndidament, tant per concessions reials com per butlles pontifícies, el cenobi de Santes Creus era un dels més notables i influents de la Corona d'Aragó i Catalunya, i les seves rendes li permetien d'estendre la influència al convent de Valldigna, de València; al d'Altofonte, de Messina, i fins a alguns altres. Però, en temps d'escassesa sovint els abats es veien negres per a fer front a les necessitats peremptòries del convent, i suportar les càrregues que l'agobiaven.

Sortosament, en casos difícils sempre sortien benefactors del Monestir, com ho conta Mn. Josep Palomer, quan fa esment d'un cas concret en les seves «*Siluetes*». En una de les greus crisis econòmiques escaigudes per allá l'any 1300, l'abat Alegre es trobava apurat de debó per a pagar 1.800 florins or que anyalment havia de remetre al convent de la Gran Selva, del qual era filial Santes Creus, així com Poblet ho era de Fontfreda, i l'esmentat abat es valgué del monjo infant en Jaume, fill del rei en Jaume II, per a donar solució satisfactòria a l'assumpte. Aquest infant, proclamat hereu de la corona amb el nom de Jaume III, entrà a l'Orde de Muntesa després d'haver renunciat al casament amb la princesa castellana na Leonor, filla de Ferràn IV, en el precís moment d'estar al peu de l'altar per a contraure matrimoni. S'alçà sobtadament el príncep, i eixí de l'església amb gran escàndol dels concurrents. En l'any 1328 l'infant en Jaume era monjo de Santes Creus, i assabentat de les angúnies de l'abat, per mediació del seu germà n'Alfons III recaptà del Pontífex Joan XXII que manés a l'abat de la Gran Selva que fossin condonats els 1.800 florins or. El cert és que en 1331 es feien obres a Santes Creus i tot anà com una seda; per la qual cosa pot consta-

tar-se un arranjament feliç. Així l'historiador Pedret pot dir, referint-se a l'infant esmentat suara en aquest afer, «mogut per l'afecte i pietat que li mereixia aquell Monestir i pels grans serveis que a la seva família venia donant...».

Un altre dels protectors de Santes Creus fou n'Huc Roger de Pallars, personatge llegendari, mort miserablement, fet presoner, al castell de Xàtiva, assistit per un monjo cisterciense, que segurament li envià l'abat Mendoza, l'abat que governà més temps el Monestir, i durant l'abadiat del qual el Comte de Pallars féu esplèndides donacions al convent.

Foren molts els casos com aquests que podríem citar, però el fer-ho allargaria desmesuradament la nostra narració i ens apartaria bon xic del nostre comès.

FI DE SANTES CREUS

De la fi del Monestir de Santes Creus més valdria no haver-ne de parlar. És la fi de la nostra història de grandeses; és un escarni a la gloriosa noblesa catalana, criada a l'empar de la nostra floridesa; és l'oprobi més vergonyós a les gestes pretèrites de la nostra raça tantes voltes dignificada, i, sobretot, és la profanació de l'art i de la bellesa per la bàrbara i activa inconsciència dels avantpassats del segle XIX, el segle que més estralls artístics ha dut a la humanitat.

Per una banda, la llei pontifícia creadora dels abats temporals; per l'altra, la unió de les corones de Castella i Aragó, amb les guerres escaigudes a Catalunya i les revoltes com a conseqüència, que molt sovint feien servir de caserna el Monestir, deixant-lo a mercè de les tropes de tots els bàndols.

Aleshores restaven suspeses les funcions litúrgiques per llargues temporades, mentre les paraules grolleres i les blasfèmies més esgarrifoses envaïen el cenobi, privat de llurs ordinàries ocupacions, com succeí la nit del 23 de juny de 1645; en aquesta data les tropes castellanes envaïren el Monestir, l'endemà de la derrota soferta en el pla de Llorens. Sense respectar res, ni les escomeses de l'abat Pere Salla, que els reptà durament, aquelles tropes castellanes derrotades s'escamparen enfellonides per totes les dependències, i malmeteren tot el que els venia a mà, produint una desfeta que costà molts anys de refer.

A tot això s'ajuntà la fundació de l'Escorial, que ben aviat prengué un desplegament formidable, i ja no es feren més enterraments reials a Santes Creus, ni els reis necessitaren mai més res dels abats. La pèrdua dels grans reis de la Confederació sempre fou enyorada.

Així s'aplegaren una pila de causes inicials de la davallada del Monestir, l'empenta d'anorreament del qual, més tard, no havia de tenir aturador sota la fúria sacrílega del poble fanàtic i revoltat.

Els dos cenobis cistercienses de la nostra terra anaren aguantant amb fermesa tots els xàfecs que de mica en mica els anaven caient a sobre, fins que els esdeveniments de l'any 1835 s'ho emportaren tot pel pendent de la més ignominiosa destrucció. Un any abans, el cenobi de Santes Creus fou abandonat pels pocs frares que restaven a l'escalf de gestes passades, per por al contagi del còlera que llavors causava terribles estralls en les comarques tarragonines, i deixaren el convent a la cura d'alguns servents, quan encara era sencer l'art, i conservava fresc el vestigi de set centúries de vida monacal.

Dictada l'ordre d'extinció de les comunitats religioses, vingué a Catalunya la crema dels convents, i les portes de

Santes Creus restaren obertes de bat a bat sense traves, perquè els custodis fugiren esporuguits. Potser per això, perquè aquí no es trobà la resistència de Poblet, no sofrí tant les conseqüències de la revolta, de tal faisó que, poc temps després, l'ex-monjo pobletà Ignasi Carbó i l'ex-claustrat de Santes Creus i rector d'Aiguamúrcia, Miquel Mestres, intentaren restituir-li el misticisme i grandesa monàstica d'abans, però els seus esforços i la seva voluntat foren estèrils.

Mes la destrucció de Santes Creus era fatal. Uns legionaris d'Argèlia, a les ordres del general La Peña i acompanyats d'alguns homes del Camp, trobaren la casa buida quan baixaven de cremar el Castell de Querol, on els carlins s'havien fet forts, i empesos per la febre incendiària, cremaren a tort i a dret tot el que volgueren. Desaparegueren sota les flames el chor amb tots els sitials, l'orgue i gairebé tots els altars, i, demés, mutilaren estàtues, trencaren columnes i relleus, malmeteren laudes i profanaren els sepulcres, fent escarni de les mòmies i escampant les despulles funeràries pertot arreu, sense tremolar ni davant els vestigis de la reialesa ni a presència dels de la santedat.

I amb això encara no acabà la follia destructora d'aquest Monestir, prou malmès i aixafat. Els presidaris de Tarragona, que hi foren traslladats per tal de salvar-los de la febre groga que flagellava la ciutat de Barcelona l'any 1870, i s'havia estès fins a Tarragona, contribuïren a la destrossa maligna fent servir el temple de dormitori; el claustre, de pati d'esplai; el dormitori de novicis, de quadra per a la tropa de vigilància; el palau reial, d'oficines de funcionaris; i la biblioteca, d'obrador de sabateria.

Fou aleshores quan desaparegué la cella en què visqué austerament Sant Bernat Calvó, la qual fins els esbirros incendiaris de l'any 35 havien respectat; fou aleshores quan va desaparèixer la cambra de la reina na Petronella,

un dels indrets més delicats, llindant amb el palau reial.

Seguint la davallada, sofrí el vandalisme dels miquelets de Baptista del Pont, Jesús de Valls i Pistol de Vilarrodona, i l'any 1874, aquest convent es convertí en caserna dels veïns d'aquest poble, i fou el magatzem del qual es tragueren materials de construcció i tot el que fos necessari per a fortificar-lo, per la qual cosa els donà permís el general Salamanca, llavors governador de Tarragona. Sortosament, el coronel Alexandre Picazo arribà a temps d'evitar la total destrucció, i, imposant respecte a aquella gent mitjançant càstigs severíssims, aconseguí aturar la ruïna d'una de les més belles obres artístiques existents a Catalunya.

D'aleshores ençà, el malmetement ha continuat sense el fre oportú que calia i de què és mereixedora aquesta obra d'art, orgull de Catalunya. Les pluges, les ventades, la cobdícia, tot ha contribuït de mica en mica a l'enfonsament parcial, i els governants que declararen monument nacional el Monestir de Santes Creus, han de veure el fruit de llurs displicències. Poden contemplar impassibles com les parets cauen i les bigues cruixen, com els aiguats ho podreixen tot i l'empenta del vent, filtrant-se pels esbatanaments, fa trontollar les darreres parets de pedra que resten, les mateixes que la fe cristiana de molts anys edificà de cara al cel, i que tants dies de joia donaren a un gran monarca, que s'esponjava de veure l'amor del seu poble i la tranquil·litat del seu regne.

Avui encara dura l'agonia, sense que s'albiri la fi de la davallada. Però el monument de pedra resta en peu, i moltes de les seves nafres són encara guaribles si la diligència i l'afecte corren a temps. Tant-de-bo ben aviat es posi remei al complet ensorrament del cenobi cisterciense, que tants dies de glòria ha donat a Catalunya, i que perduri el nom majestuós del Monestir de Santa Maria de Santes Creus.

ACLARACIO

Tot just enllestit aquest llibre, ens assabenta el Rvd. P. Jòsep M.ª Jannssens, Abat General de l'Orde cisterciense, que els tres monjos del convent de Cluny que decidiren separar-se de l'Orde benedictina eren de Molesmes en lloc de Solesmes que s'indica en el capitol referent a la FUNDACIÓ DEL MONESTIR DE POBLET.

BIBLIOGRAFIA POBLETANA

FINESTRES, JAIME.—*Historia del Real Monasterio de Poblet.*—Cervera, 1753 i 1756.

BOFARULL Y BROCÁ, ANDRÉS DE.—*Poblet, su Origen, Fundación, Bellezas...*—Tarragona, 1848.

TODA I GÜELL, EDUARD.—*Records de la Conca de Barberà.*—Barcelona, 1883.

VIEITES Y PEREIRO, V.—*Recuerdos de Poblet.*—Huesca, 1887.

ARCO, ANGEL DEL.—*Inscripciones sepulcrales del Monasterio de Poblet.*—Barcelona, 1897.

MORERA, EMILIO.—*Los Panteones Reales de Poblet y Santas Creus.*—Revista de la Asociación Artística Arqueológica.—Barcelona, 1899 i 1900.

SALES RICOMÁ, RAMÓN.—*Guía Histórica y Artística del Monasterio de Poblet.*—Tarragona, 1893.

MASSÓ, ANTONI.—*Album de Poblet.*—Associació Catalanista d'Excursions Científicas.—Barcelona, 1879.

DOMÉNECH Y MUNTANER, LUÍS.—*Poblet.*—El Arte en España.—Barcelona.

SALES RICOMÁ, RAMÓN.—*Resumen de la Guía Histórica y Artística del Monasterio de Poblet.*—Tarragona, 1903.

ALEGRET, ADOLFO.—*Monasterio de Poblet.*—Barcelona, 1904.

RAMÓN I VIDALES, JAUME.—*Poblet, Narracions, tradicions i llegendes.*—Biblioteca Popular de «L'Avenç».—Barcelona, 1910.

GUITERT Y FONTSERÉ, J.—*Poblet. Guía, notas histórico-artísticas del Monasterio.*—Barcelona, 1921.

TODA I GÜELL, EDUARD. — *Estudis Pobletans.* — Tarragona, 1925.

BALAGUER, VÍCTOR.—*Las Ruinas de Poblet.*

DOMÈNECH I MONTANER, LLUÍS.—*Història i Arquitectura del Monestir de Poblet.*—Barcelona, 1925.

PALOMER, MN. JOSEP.—*Estampes de Poblet.*—Barcelona, 1927.

MARTINELL CÈSAR.—*El Monestir de Poblet.*—Col·lecció Sant Jordi.—Barcelona, 1927.

BIBLIOGRAFIA DE SANTES CREUS

SALES RICOMÁ, RAMÓN.—*Guía Histórico y artística del Monasterio de Santas Creus.*—Tarragona, 1894.

BASSEGODA, BONAVENTURA.—*Datos inèdits relatius a la construcció del Palau Reial de Santes Creus.*—Revista de l'Associació Artística i Arqueológica.—Barcelona, 1899-1900 (p. 313).

GUITERT Y FONTSERÉ, J.—*Real Monasterio de Santas Creus.*—Barcelona, 1927.

PUIG, LEOPOLDO.—*Santas Creus. Monografía histórico descriptiva del Monasterio.*

PALOMER, MN. JOSEP.—*Siluetes de Santes Creus.*—Barcelona, 1928.

NOTA.—Només s'han citat els llibres que parlen exclusivament dels Monestirs de Poblet i Santes Creus. Ara bé, en revistes, volums i arxius, existeixen molts documents referents als esmentats monestirs, alguns d'ells encara inèdits i d'altres de publicats per persones especialitzades en els temes que tracten.

ÍNDEX

Pàgs.

INTRODUCCIÓ 5

ITINERARIS:

A Poblet 7
A Santes Creus. 9

POBLET:

Llegenda de la Fundació 13
Fundació del Monestir 15
Desplegament del Monestir 18
Templet de la Verge. - Portal de Prades. - Clausura Exterior . . 21
Capella de Sant Jordi. - Porta Daurada. - Plaça Major. - Palau de l'Abat. - Porta Reial 23
Claustre Major. - Lavabo. - Refetor 27
Sala Capitular. - Biblioteca. - Claustre del Locutori. - Claustre i Capella de Sant Esteve 31
Església Major. - Cimbori. - Sagristies. - Cementiri dels Monjos. Chor. - Capella del Sant Sepulcre. - Capelles de l'Església. . 34
Retaule de l'Altar Major. - Enterraments 38
Dormitori dels Novicis. - Arxiu. - Claustre Alt. 41
Palau del Rei Martí. - Xocolateria. - Dormitori dels Monjos Vells. Celler 43
Decadència i Esfondrament de Poblet 47
Bibliografia Pobletana 87

SANTES CREUS:

Fundació del Monestir. 51
Desplegament del Monestir 54
Planta del Monestir 59
Plaça Major. - Palau de l'Abat. - Font de Sant Bernat. . . . 60
Església Major. - Chor. - Sagristia 62
Panteons Reials 64

Pàgs.

Altres Enterraments de l'Església. - Cementiri dels Monjos . . 69
Porta Reial. - Claustre Major. - Lavabo. - Sala Capitular . . . 72
Dormitori dels Novicis. - Biblioteca 76
Claustre Antic. - Refetor. - Palau Reial 77
Puixança i Escassesa 81
Fi de Santes Crens 83
Bibliografia de Santes Creus 88

LÀMINES

POBLET

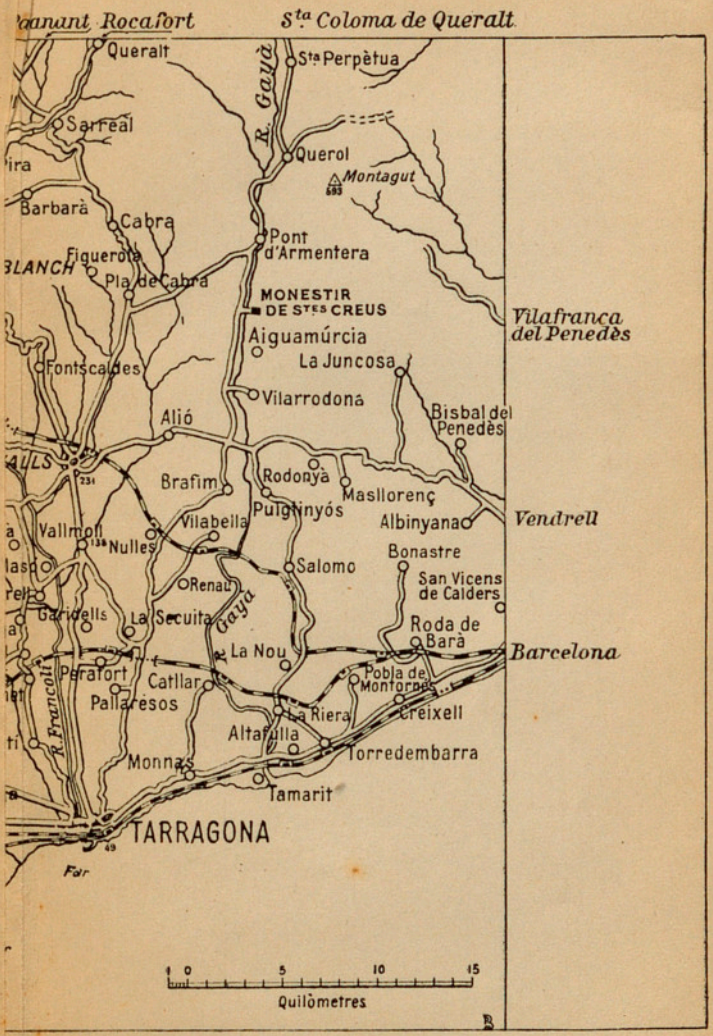
I.—Templet de la Verge. - Porta Daurada 20
II.—Capella de Sant Jordi. - Porta Reial 21
III.—Claustre Major. - Lavabo 28
IV.—Refetor. - Biblioteca 29
V.—Sala Capitular. - Església Major 36
VI.—Altar Major. - Capella del Sant Sepulcre 37
VII.—Enterraments de l'Església. - Palau del Rei Martí 44
VIII.—Cimbori i Absidioles. - Dormitori dels Novicis 45
IX.—Dormitori dels Monjos Vells. - Celler 52

SANTES CREUS

X.—Porta del Recinte Exterior. - Creu de Terme. - Plaça Major . 53
XI.—Tombes Reials 60
XII.—Absis. - Claustre Major. 61
XIII.—Enterraments del Claustre. - Lavabo 68
XIV.—Capitell del Claustre. - Dormitori dels Novicis 69
XV.—Claustre Vell. - Celler 76
XVI.—Galeria del Palau Reial. - Pati del Palau Reial. 77

GRÀFICS

Planta del Monestir de Poblet 26
Planta del Monestir de Santes Creus 59
Mapa Itinerari . . . . . fora text

Joanant Rocafort
Sta Coloma de Queralt
Querall
Sta Perpètua
R. Gaià
Sarreal
Querol
Montagut
693
Barbarà
Cabra
Pont d'Armentera
Figuerola
Pla de Cabra
MONESTIR DE STES CREUS
Vilafranca del Penedès
Aiguamúrcia
La Juncosa
Fontscaldes
Vilarrodona
Alió
Bisbal del Penedès
Brafim
Rodonyà
Masllorenç
Puigtinyós
Albinyana
Vendrell
Vilabella
Vallmoll
Nulles
Bonastre
Salomo
Renau
San Vicens de Calders
Gardells
La Secuita
Gaià
Roda de Barà
Barcelona
La Nou
Perafort
Catllar
Pobla de Montornès
Pallaresos
La Riera
Creixell
Altafulla
R. Francolí
Torredembarra
Monnars
Tamarit
TARRAGONA
0 5 10 15
Quilòmetres

OBRES DEL MATEIX AUTOR

IMPRESSIONS D'UN VIATGE A TERRA SANTA

Prefaci d'En Carles Cardó

Canonge de la Seu Barcelonina

DEL PAÍS DE LES COSES GRANS

Pròleg d'En Francesc Maspons

President del Centre Excursionista de Catalunya

INSTITUTO AMATLLER
DE ARTE HISPÁNICO

N.º Registro: 1270

Signatura: M. y G. (B)
II-Poblet-1

Sala Zamora

Armario

Estante

4 Ptes.

GUIA DE POBLET I SANTES CREUS